



UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Avskjæring av utilbørlig ervervede bevis etter tvisteloven § 22-7

Betydningen av personvern hensynet ved bevisforbud.

Vilora Kolodiy

Liten masteroppgave i rettsvitenskap - JUR-3902. Høst 2019

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Oppgavens tema og problemstilling	1
1.2	Metode og rettskildebilde	2
1.2.1	Rettskilder	2
1.2.2	Metodiske utfordringer.....	3
1.3	Fremstillingen.....	4
2	Nærmere om bevisavskjæringsregelen i § 22-7.....	5
2.1	Sentrale motstående hensyn bak bevisavskjæringsregelen.....	5
2.2	Grunnvilkåret: Utilbørlig måte	6
2.3	Utilbørlighetskriteriet som en rettslig standard	8
2.4	Kort om utilbørlighetsvurdering i noen typer tilfeller	9
2.5	«Kan» og «særlige tilfeller»	9
2.6	To trinns vurdering	10
3	Avveiningen av hvorvidt beviset skal nektes ført	11
3.1	Utgangspunkter for vurderingen.....	11
3.2	Gjentatt eller fortsatt krenkelse.....	13
3.3	Øvrige momenter i interesseavveiningen	14
4	Rettsanvendelse i praksis med særlig fokus på personvern hensynet	18
4.1	Generelt.....	18
4.2	Personvern hensynet i arbeidsforhold.....	19
4.2.1	Skjult videoovervåkning.....	19
4.2.2	Kontroll av datalogger.....	26
4.2.3	Lesing av e-post i arbeidsgivers regi.....	29
4.2.4	GPS kontroll.....	31
4.3	Personvernet i saker som gjelder forsikringssvindel. Skjult videoovervåkning	32
4.4	Personvernet i saker om foreldreansvar. Skjult lydopptak som bevis	36

4.5	Skjult lydopptak i en profesjonell sammenheng.....	40
5	Avsluttende bemerkninger	42
6	Kilderegister	44

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema og problemstilling

I norsk rett gjelder prinsippet om fri bevisføring, og enhver part i en rettstvist har dermed som utgangspunkt adgang til å føre de bevis vedkommende selv ønsker. I sivilprosessen er prinsippet nedfelt i tvisteloven § 21-3 første ledd første punktum. Ifølge forarbeidene til tvisteloven er prinsippet et selvfølgelig utgangspunkt for en forsvarlig rettergang.¹ Partene skal bli hørt og få anledning til å legge frem det materialet de mener støtter deres sak. Hovedbegrunnelsen for regelen kan søkes i ønsket om å fremme sakens opplysning og nå et materielt riktig resultat.²

Under behandlingen av en sivil tvist kan prinsippet om fri bevisføring komme i konflikt med andre viktige hensyn som også må ivaretas. Retten til fri bevisførsel gjelder derfor ikke uten unntak. Et av de mest praktiske unntakene er regelen om avskjæring av bevis som vi finner i tvisteloven § 22-7.³ Bestemmelsen lyder slik: «Retten kan i særlige tilfeller nekte føring av bevis som er skaffet til veie på utilbørlig måte».

Spørsmålet om avskjæring av ulovlige eller utilbørlige bevis ble behandlet av domstolene mange år før lovfesting av regelen. På 90-tallet dukket det blant annet opp flere saker hvor bevis var fremskaffet ved hjelp av nye teknologiske hjelpemidler – hvor den ene parten tok opp samtaler eller filmet hendelser for å bruke dette som bevis overfor motparten. Bruk av denne moderne teknologien utfordret prinsippet om fri bevisføring. Rettspraksis hadde stilt opp en del bevisavskjæringsgrunner som ikke fulgte av loven.⁴ En av de grunnene var tungtveiende personvern hensyn. Personvern krenkelse i disse sakene veide tyngre enn hensynet til sakens opplysning, og bevisføring ble dermed ikke tillatt av domstolene.⁵

De siste årene har teknologiske metoder og utstyr blitt enda mer tilgjengelige og avanserte. Aldri før har det vært lettere å kontrollere og overvåke vår adferd, både i arbeidslivet og

¹ NOU 2001: 32 B s. 945.

² Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 203.

³ Lov 17. juni 2005 nr. 90 om meklings og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

⁴ Bevisavskjæring etter de ulovfestede regler forutsatt at det dreide seg om et bevis som er ervervet på ulovlig eller utilbørlig måte, og som etter bred avveining av så vel de prinsipielle som konkrete hensyn heller ikke burde tillates ført, jf. Rt. 2003 s. 1266.

⁵ Se blant annet Rt. 1991 s. 616, Rt. 1997 s. 795 og Rt. 2001 s. 668.

ellers. Vi blir videoovervåket i det offentlige rom og på arbeidsplassen, og våre handlevaner blir analysert. På den mer private arena får mobiltelefonene stadig nye og avanserte funksjoner som gir mulighet til å ta opp samtaler eller lage videoopptak av det som skjer rundt oss, mange bevegelser vi foretar oss blir registrert ved hjelp av GPS-teknologi, og vi deler opplysninger om oss selv på sosiale medier, som dermed gir andre muligheten til innsyn i vårt privatliv. Situasjonen innebærer flere utfordringer som først og fremst er knyttet til ivaretagelse av rettsikkerhet og personvern. Domstolene møter dermed stadig nye utfordringer ved håndheving av regelverket når det gjelder føring av bevis innhentet ved hjelp av den moderne teknologien, og jeg antar at problematikken vil bli stadig mer aktuell i årene som kommer. En viktig oppgave for rettsvesenet blir følgelig å tilpasse rettsanvendelsen til den teknologiske utviklingen på best mulig måte, slik at grunnleggende prosessuelle hensyn blir tilstrekkelig ivaretatt.

Sett i sammenheng med de prinsipielle spørsmål dette reiser og at juridisk teori er relativ sparsom i spørsmålet om praktisering av bevisavskjæringsregelen i det moderne samfunnet, ønsker jeg å undersøke rettstilstanden på dette punktet. Oppgavens tema er derfor bevisforbud som følge av utilbørlig bevisinnhenting. Ut fra dette har jeg valgt følgende problemstilling: Under hvilke forutsetninger og i hvilke tilfeller medfører utilbørlige beviservert bevisforbud?

I avhandlingen vil jeg undersøke rekkevidden av begrepet utilbørlig, samt balansegangen mellom de overordnede hensynene som gjør seg gjeldende ved håndheving av tvl. § 22-7 i lys av den teknologiske utviklingen som har skjedd de siste årene. Utgangspunktet for drøftelsene blir dermed i stor grad basert på foreliggende rettspraksis. Ved å se på rettspraksis vil jeg blant annet undersøke hvilket gjennomslag personvern hensynet får med de nye trekkene ved samfunnsutviklingen.

1.2 Metode og rettskildebilde

1.2.1 Rettskilder

Før lovfesting av regelen hadde dommerne en ulovfestet adgang til å forby utilbørlige bevis gjennom rettspraksis. Det var vanlig da å omtale problemstillingen under betegnelsen «avskjæring av ulovlig ervervet bevis».⁶ Ved vedtakelsen av tvisteloven ble regelen kodifisert

⁶ NOU 2001: 32 B s. 960.

og inntatt i § 22 -7.⁷ Loven er dermed det primære rettsgrunnlaget for vurderingen av bevisavskjæringsspørsmålet. Bestemmelsen i paragrafen gir imidlertid rom for tolkning. Relevant rettspraksis er derfor nødvendig for å forstå regelens innhold, og noen av de eldre dommene som fremdeles anses som prejudikater, vil selvsagt ha betydning for tolkningen av rettstilstanden.

Forarbeidene til tvisteloven § 22-7 ble i stor grad bygget på rettssetninger fra rettspraksis, og er dermed også en viktig rettskilde i spørsmålet om hvilke momenter tillegges særlig vekt ved bevisavskjæringen.⁸

Reelle hensyn er en annen kilde som tillegges stor vekt i vurderingen av de faktorene som gjør seg gjeldende i spørsmålet om bevisinnhentingemetoder i hver konkret sak. Bruk av reelle hensyn kommer til uttrykk i situasjoner hvor retten gjør en bred avveining, hvor både prinsipielle hensyn og forholdene i den konkrete sak tas i betraktning. Blant de viktigste reelle hensyn for regelen om utilbørlig ervervede bevis finner vi hensynet til sakens opplysning på den ene side og personvernens hensynet på den annen. Jeg kommer nærmere til det i den videre fremstilling.

Juridisk litteratur er også viktig for avklaring av bevisavskjæringsspørsmålet. Teorien inneholder flere presentasjoner og vurderinger om temaet, og har dermed en betydning for klargjøring av meningsinnholdet i tvisteloven § 22-7. Imidlertid gir fremstillingene i juridisk teori en oversikt over problemstillingen på et generelt grunnlag, men uten fordypning i spørsmålet om hvordan regelen har vært praktisert de siste årene. Derfor finner jeg det, som nevnt ovenfor, interessant å undersøke hvordan domstolene håndterer de problemstillingene som dukket opp med de teknologiske fremskrittene i samfunnet.

1.2.2 Metodiske utfordringer

Det overordnede formålet med oppgaven er å belyse rettstilstanden på området. Som allerede nevnt, er rettspraksis en av de viktigste kildene som blir brukt for å avklare situasjonen. Det er

⁷ NOU 2001: 32 B s. 961. Se også Rt. 2007 s. 920 (Scancem) avsnitt 56 hvor det legges til grunn at tvistelovens bestemmelse er en kodifisering av praksis, og at forarbeidene som grunnlag for bestemmelsen bygget på en oppsummering av gjeldende rett. Eldre rettspraksis som gjelder bevisavskjæringsspørsmålet vil derfor fortsatt være relevant.

⁸ Relevante forarbeider er NOU 2001: 32 A, NOU 2001: 32 B og Ot.prp. nr. 51 (2004-2005).

først og fremst Høyesteretts avgjørelser som blir inngående analysert i oppgaven, da disse vil være retningsgivende for de lavere instanser. Jeg fant imidlertid ikke mange høyesterettsavgjørelser som berører spørsmålet. De fleste høyesterettsavgjørelsene på området som jeg skal se på, er for øvrig kjennelser som er fattet av utvalg på tre dommere. Saksbehandling med fem dommere gir et sterkere prejudikat.

Det finnes imidlertid en rekke avgjørelser fra lagmannsrettene. I utgangspunktet har rettspraksis fra lavere domstoler en begrenset rettskildemessig betydning.⁹ Ved å bruke lagmannsrettspraksis, kan man illustrere typetilfeller som ikke er behandlet i Høyesterett. Partene, tingrettene og lagmannsretten legger selv ofte stor vekt på andre lagmannsrettsavgjørelser. Lagmannsrettsavgjørelsene har også vekt i kraft av sin argumentasjonsverdi, og har i tillegg en viktig funksjon som empirisk materiale om hva som faktisk skjer. Med tanke på å danne mer helhetlig bildet av bevisavskjæringsregelens anvendelse, har jeg derfor valgt å se på både høyesterettsavgjørelser og avgjørelser fra lagmannsretten. Imidlertid må det utvises forsiktighet med å trekke for mye ut av lagmannsrettspraksis, spesielt hvor det er tale om noen få enkeltstående avgjørelser.

1.3 Fremstillingen

Videre i oppgaven vil jeg se på grunnlaget for at bevis er innhentet på en utilbørlig måte, samt de sentrale hensynene og andre momenter som gjør seg gjeldende i bevisavskjæringsvurderingen, før jeg går over på klargjøring av hvordan bevisavskjæringsregelen praktiseres. Avslutningsvis vil jeg oppsummere rettstilstanden og komme med noen avsluttende kommentarer i forhold til de utfordringene den teknologiske utviklingen fører med seg i relasjon til bevisavskjæringsregelen i tvisteloven § 22-7.

Selv om hovedfokuset for min oppgave vil i utgangspunktet falle på sivile saker, anser jeg det nødvendig å til tider vise til rettspraksis fra straffeprosessen som belyser forståelsen av tvisteloven § 22-7, ettersom paragrafen gir uttrykk for en fellesprosessuell lære.¹⁰

⁹ Torstein Eckhoff, *Rettskildelære*, 5. utgave ved Jan Helgesen, Oslo 2001 s. 162.

¹⁰ NOU 2001: 32 B s. 960, Schei mfl. (2007) s. 196, Torgersen (2009) s. 106, Skoghøy (2014) s. 847; se også Rt. 2009 s. 1526, straffesak, der Høyesterett viser til tvl § 22-7 som en kodifisering av den ulovfestede rettspraksis i straffeprosess.

2 Nærmere om bevisavskjæringsregelen i § 22-7

2.1 Sentrale motstående hensyn bak bevisavskjæringsregelen

Oppgavens tema er bevisforbud som følge av utilbørlig bevisinnhenting, og det er følgelig primært de spesifikke hensynene for bevisforbud som har interesse. Som tidligere nevnt, er regelen i tvl. § 22-7 utformet slik at den gir rom for tolkning. For å forstå hvordan regelen skal anvendes, er det nødvendig med en nærmere redegjørelse av hvilke hensyn bestemmelsen er bygger på. I punktet her vil jeg dermed gi en kort oversikt over de sentrale hensynene som gjør seg gjeldende i bevisavskjæringsvurderingen.¹¹

Som nevnt innledningsvis, skal alle bevis som kan bidra til *sakens opplysning* som hovedregel tillates ført for retten, uansett hvordan de er skaffet til veie, jf. *prinsippet om fri bevisføring* i tvisteloven § 21-3 første ledd. Prinsippet om fri bevisføring begrunnes i hensynet til å komme frem til *materielt riktige avgjørelser*, og er helt grunnleggende i alle prosessordninger.

Inngrep i den frie bevisføringsrett vil medføre en begrensning i bevismaterialet som igjen kan gi en risiko for at et uriktig faktum vil bli lagt til grunn. Dette kan føre til et uriktig resultat.¹²

Men av og til må prinsippet vike for andre hensyn som også er viktig å ivareta i prosessen.¹³ I forarbeidene til tvisteloven ble det anført at retten kan avskjære bevis etter bestemmelsen i § 22-7 dersom føring av beviset vil medføre krenkelse av «tungtveiende rettssikkerhetshensyn, herunder personvernens». ¹⁴ Det er hovedbegrunnelsen for bevisavskjæring.

At *hensynet til personvern* er en av de overordnede hensyn som begrunner bevisavskjæringsregelen kommer også klart til uttrykk i rettspraksis.¹⁵ Spørsmålet er dermed hva som ligger bak begrepet «personvern». I utredning fra Personvernkommissjonen om det digitale samfunnet legges følgende definisjon til grunn: «Personvern dreier seg om

¹¹ Det er flere hensyn enn de som nevnes i dette kapittelet er relevante i vurderingen av bevisforbudsspørsmålet etter tvl. § 22-7. Jeg har imidlertid valgt å fokusere på de sentrale mothensyn som ofte går igjen i rettsavgjørelser som blir behandlet i oppgavens fjerde del.

¹² NOU 2001: 32 A s. 460.

¹³ NOU 2001: 32 B s. 946.

¹⁴ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 459.

¹⁵ Se blant annet Rt. 1991 s. 616, Rt. 1997 s. 795, Rt. 2001 s. 668 og Rt. 2004 s. 878.

ivaretagelse av personlig integritet; ivaretagelse av enkeltindividers mulighet for privatliv, selvbestemmelse (autonomi) og selvutfoldelse.»¹⁶ Begrepet «personvern» synes dermed å være et samlebegrep for et sett av grunnleggende interesser og verdier. Personvern gir retten til å ha sin egen private sfære uten at verken staten eller andre mennesker blander seg inn.¹⁷ Det sentrale med *personvern*hensynet er derfor at en rekke måter å erverve bevis på kan krenke forskjellige sider av en persons private sfære, og at dette bør unngås.

Hensynet til den enkeltes personvern er som nevnt sterkt vektlagt i flere rettsavgjørelser. Senere i oppgaven vil jeg se nærmere på situasjoner hvor personvernens hensynet trekkes fram som et viktig argument i bevisavskjæringsspørsmålet.

2.2 Grunnvilkåret: Utilbørlig måte

For at retten skal kunne avskjære bevis etter bestemmelsen i tvl. § 22-7, må beviset være «skaffet til veie på utilbørlig måte». Før kodifiseringen av regelen i tvisteloven var det imidlertid vanlig å tale om «læren om ulovlig ervervede bevis».¹⁸ Et spørsmål som melder seg, om hvilke hensikter hadde lovgiveren ved å bruke uttrykket *utilbørlig* frem for *ulovlig* beviserverv ved utformingen av tvisteloven. I forarbeidene til tvisteloven finnes ikke klar definisjon på «utilbørlig». Imidlertid fremgår det at vilkåret «utilbørlig» ikke krever brudd på en klar lovregel. Det er tilstrekkelig at beviset er skaffet til veie på en måte som må karakteriseres som kritikkverdig.¹⁹ Flere teoretikere vektlegger dette momentet ved klargjøring av uttrykket «utilbørlig» beviserverv. Lovmotivene benytter, ifølge Schei m.fl., utilbørlighetskriteriet for å klargjøre at bevisregelen i samsvar med rettspraksis ikke er begrenset til «ulovlig» i betydningen «straffbar» eller «strider mot en formell rettsregel».²⁰ Skoghøy og Øyen gir uttrykk for det samme synspunktet.²¹ Utilbørlighetsbegrepet er derfor vidt nok til å ramme både ulovlige og andre kritikkverdige måter å fremskaffe bevis på. Dette svarer til anvendelsesområdet for det ulovfestede bevisforbudet i prejudikat-dommene i Rt. 1991 s. 616 og Rt. 1997 s. 795.

¹⁶ NOU 2009: 1 Individ og integritet, personvern i det digitale samfunnet, s. 33.

¹⁷ <https://www.datatilsynet.no/rettigheter-og-plikter/hva-er-personvern/> (sist sjekket 28.10.2019)

¹⁸ I noen rettsavgjørelser ser vi begrepet «ulovlig» benyttet, se Rt. 1999 s. 1269 (Fengselsbetjent), mens i enkelte saker har domstolen imidlertid benyttet ordet «kritikkverdig», se Rt. 2003 s. 549 avsnitt 17 og Rt. 2003 s. 1814 avsnitt 17. IRt. 1997 s. 795 benyttes formuleringen «illojale og støtende». I andre rettsavgjørelser blir begrepet «utilbørlig» anvendt, se bl.a. Rt. 2002 s. 1500, Rt. 2003 s. 1266, Rt. 2004 s. 1366.

¹⁹ NOU 2001: B s. 961.

²⁰ Schei m.fl. (2007) s. 1098.

²¹ Skoghøy (2014) s. 845 og Øyen (2010) s. 425.

I Rt. 1991 s. 616 (Gatekjøkkenkjennelsen) ser vi et eksempel hvor den skjulte videoovervåkningen av arbeidstakere klart ikke var i strid med noen formell lovbestemmelse. Etter Høyesteretts syn representerte likevel overvåkingen en «alvorlig krenkelse» overfor den ansatte og ble dermed vurdert som ulovlig. I kjennelsen ble det lagt til grunn at fremgangsmåten for å skaffe beviset medførte (mine uthevinger) «et slik inngrep i den personlige integritet at den ut fra alminnelige personvern hensyn i utgangspunktet bør ansees *uakseptabel*».²² Også i Rt. 1997 s. 795 (Lydbåndkjennelsen) presiseres det at ervervelsen ikke behøver å være gjort ulovlig. I dommen ble et hemmelig opptak av telefonsamtalen mellom faren og barna avskåret under en sak om samværsrett. Som begrunnelse for bevisavskjæring uttalte førstvoterende følgende (mine uthevinger): «Den ulovfestede adgang til å kreve bevis avskåret må imidlertid etter min mening rekke lengre enn til bare å omfatte bevis som er skaffet til veie ved en straffbar handling. Slike hemmelige lydbåndopptak vil ofte være både *illojale og støtende*».²³

Den ovennevnte rettspraksis bekrefter altså at det avgjørende for hvorvidt bestemmelsen i tvl. § 22-7 kommer til anvendelse, er om beviset er ervervet på en sterkt klanderverdig måte, jf. NOU 2001: B s. 961. Beviservervet behøver imidlertid ikke stride mot noen lovfestet regel. Etter lovens forarbeider er valget av begrepet «utilbørlig» er dermed et bevisst valg for å klargjøre dette. Den tankegangen er fulgt i senere rettsavgjørelser.²⁴

Samlet sett er begrepet *utilbørlig* allikevel ikke enkelt. Schei m.fl. fremhever at uttrykket "utilbørlig" er tatt med for å beskrive graden av kritikkverdighet som kreves for bevisavskjæring.²⁵ Det konkluderes dermed at utilbørlighetsbegrepet er vidt nok til å ramme både ulovlige og andre kritikkverdige måter å fremskaffe bevis på, slik at krav om ulovlighet eller utilbørlighet er alternative grunnvilkår.²⁶ Øyen anfører at ordet «utilbørlig» benyttes i en

²² Rt. 1991 s. 616 (s. 623).

²³ Rt. 1997 s. 795 (s. 796).

²⁴ I Rt. 2009 s. 1526 (med henvisning til Rt. 1997 s. 795) uttales det at «adgangen til å avskjære bevis også gjelder der beviset er skaffet på en lovlig, men likevel utilbørlig måte». IRG 2011 s. 321 (GPS-kjennelsen) forelå det tvil om beviservervet var ulovlig. Lagmannsretten (på s. 6 i trykt utgave) fremhevet: «Tvisteloven § 22-7 omhandler bevis som er skaffet til veie på en utilbørlig måte. Det er ikke noe vilkår at beviset er ervervet ved brudd på en lovregel. Lagmannsretten finner etter en helhetsvurdering at X AS (...) har skaffet til veie bevis på en utilbørlig måte.»

²⁵ Det fremheves at «det ulovfestede bevisforbudet gjelder etter sikker rettspraksis ulovlig eller utilbørlig ervervede bevis, slik at karakteren og graden av lovbruddet vil bli vektlagt ved interesseavveiningen i trinn to», jf. Schei m.fl. (2007) s. 1098. Se for øvrig om to trinns vurdering i punkt 2.6.

²⁶ Schei m.fl. (2007) s. 1099, Rt. 2003 s. 1266 avsnitt 20, Rt. 2003 s. 549 avsnitt 17, Rt. 2004 s. 858 avsnitt 18.

vid betydning. Det dekker både bevis som er fremskaffet gjennom brudd på lovfestede eller ulovfestede rettsregler, og bevis som er fremskaffet på en måte som er uforenlig med verdier som rettsordenen setter høyt, typisk alminnelige personvern hensyn. Med en slik terminologi blir ulovlig ervervede bevis en undergruppe av utilbørlig ervervede bevis.²⁷ Torgersen fremhever derimot at det ser ut at Høyesterett anvender «utilbørlig» og «ulovlig» om hverandre i sine avgjørelser, og at begge uttrykkene ment i betydningen «rettsstridig».²⁸ Han viser blant annet til Rt. 2001 s. 1500 hvor frasen «i strid med personopplysningsloven, eller på annen måte utilbørlig» kan tyde på at «utilbørlig» benyttes synonymt med «ulovlig». Selve terminologien er imidlertid ikke det mest interessante. Det som rettsordenen ikke aksepterer, er det viktigste.

2.3 Utilbørlighetskriteriet som en rettslig standard

Som nevnt tidligere, finnes det ikke en klar definisjon av begrepet «utilbørlig» i forarbeidene til tvisteloven. I henhold til forarbeidene forutsettes paragrafen anvendt i samsvar med de normer som er utviklet i rettspraksis.²⁹ Lovgiver lar det altså være opp til domstolene å fastlegge det nærmere innholdet av gjeldende rett. Dette må imidlertid skje i tråd med samfunnets normer.³⁰

Utilbørlighetskriteriet er derfor en rettslig standard som innebærer at vurderinger alltid vil ha et visst dynamisk element. Terskelen og de tilfeller som omfattes av ordlyden vil dermed ikke ligge fast, men vil kunne utvikle på bakgrunn av de rådende moralske normer i samfunnet om hva som akseptabelt eller uakseptabelt.³¹ Forhold som ble ansett som utilbørlig for tjue år siden, er ikke nødvendigvis utilbørlig i dag.³² Og et forhold som ennå ikke er ansett som utilbørlig i rettspraksis, kan bli det senere. Dersom lovgiver skulle definere utilbørlig adferd presist og detaljert, ville det ha vært en risiko for at en del utilbørlige tilfeller ville ha falt utenfor ordlyden. Dette ble derfor overlatt til domstolene som skal anvende standarden i konkrete tilfeller og utvikle meningsinnholdet.

²⁷ Øyen (2010) s. 425.

²⁸ Torgersen (2009) s. 10.

²⁹ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 459.

³⁰ Schei m.fl. (2007) s. 1098.

³¹ Bjørnvik/Selfors (2000) s. 30.

³² Som et eksempel kan det nevnes en dom inntatt i Rt. 1952 s. 1217, hvor visning av en film som formodentlig ville skape ubehagelig oppmerksomhet rundt en virkelig person som ble fremstilt der, ble stoppet. Høyesterett konstaterte at det «finnes et alminnelig rettsvern for personligheten». Ifølge Bjørnvik/Selfors er det mer sannsynlig at ytringsfriheten ville telle mer etter dagens rettstilstand.

Gjennom rettspraksis har det utkrystallisert seg noen retningslinjer og objektive holdepunkter for hva som kategoriseres som utilbørlig. I neste kapittel vil jeg gi kort oversikt over mest aktuelle typetilfeller som representerer dagens rettstilstand for å vise mangfoldet i utilbørlighetsbegrepet.

2.4 Kort om utilbørlighetsvurdering i noen typer tilfeller

Vilkåret om ulovlig eller utilbørlig ervervsmåte binder bevisforbudet sammen med både formelle regler om fremgangsmåten ved sikre bevis og med materielle regler om handlefrihetens grenser av betydning for bedømmelsen av den adferd som ble benyttet som middel i den aktuelle situasjon.³³ Derfor favner bestemmelsen svært vidt. Bevis som er fremskaffet ved hjelp av tortur kan dermed havne i den kategorien. De mest aktuelle problemstillingene som imidlertid finnes i praksis gjelder opplysninger som er ervervet ved ulike former for hemmelig overvåkning og avlytting, gjerne ved bruk av tekniske midler: videoovervåkning, opptak av telefonsamtaler, innsyn i e-post eller undersøkelser av internettbruk.

Rettspraksis gir noen faste holdepunkter for bedømmelsen av noen typetilfeller.³⁴ For eksempel, blir skjult overvåking med opptak av ansatte på arbeidsplassen ansett av Høyesterett som et alvorlig overgrep som strider mot ulovfestede prinsipper om personvern og dermed anses som utilbørlig.³⁵ Hemmelige opptak av telefonsamtaler vedkommende selv deltar i, blir også som oftest ansett som illojale og støttende. Selv om det ikke uttrykkelig angitt noe hjemmelsgrunnlag, blir slike opptak bedømt som utilbørlige, ettersom de strider mot alminnelige personvernprinsipper. Det klanderverdige ligger i at opptakene er hemmelige.

2.5 «Kan» og «særlige tilfeller»

Dersom beviset er ervervet på en utilbørlig måte, «kan» det «i særlige tilfeller» nektes ført, jf. tvl § 22-7. I forarbeidene fremheves at tvistelovens paragraf 22-7 er utformet som en unntaksregel med et forholdsvis snevert anvendelsesområde.³⁶ Utrykket «i særlige tilfeller» markerer dermed at vilkårene for å gjøre unntak fra hovedregelen om fri bevisføring sjelden

³³ Schei m.fl. (2007) s. 1099.

³⁴ De fleste typetilfeller blir behandlet i oppgavens fjerde del.

³⁵ Se blant annet Rt. 2001 s. 668 og Rt. 2004 s. 878.

³⁶ NOU 2001: 32 B s. 961.

vil være oppfylt.³⁷ Utrykket innebærer ikke at man kun kan nekte beviset ført dersom tilfellet er «særlig», i betydningen sært eller spesielt.³⁸ Bestemmelsen er ikke et absolutt forbud, men en regel som kan benyttes etter en helhetsvurdering, jf. "i særlige tilfeller" og "kan" i lovteksten.³⁹

2.6 To trinns vurdering

Hvis retten finner grunnvilkåret i tvl. § 22-7 oppfylt ved at beviset skaffet til veie på ulovlig eller utilbørlig måte, er neste trinn å vurdere om det skal tillates ført, eller om det skal nektes.⁴⁰ Det må dermed foretas en vurdering i to trinn. Slik ble det også forutsatt i prinsippavgjørelsen i Rt. 1991 s. 616 (Gatekjøkkenkjennelsen). I dommen ble det poengtert at slike saker reiser to spørsmål, om det dreier seg om et ulovlig eller utilbørlig ervervet bevis og i så fall om beviset likevel tillates ført:

«Skal video-opptaket kunne nektes brukt som bevis, må det være fordi det må ansees tilveiebragt på ulovlig måte, og sakens første spørsmål blir således om vi står overfor et ulovlig ervervet bevis. Hvis så er tilfellet, blir det neste spørsmål om beviset likevel skulle vært tillatt ført.»⁴¹

Ved avgjørelsen av bevisføring eller avskjæring på et slikt grunnlag, må retten altså først ta stilling til grunnvilkåret om beviset er utilbørlig fremskaffet, før den kan ta for seg interesseavveiningen.⁴²

En uvanlig fremgangsmåte finner vi i en dom som ble behandlet i LB-2003-1590 (Borgarting). I sin vurdering om bevisene skulle avskjæres eller ikke, foretok Lagmannsretten interesseavveining uten å ta stilling til grunnvilkåret om beviset er utilbørlig fremskaffet. Dommerne fant at det var ikke nødvendig å ta stilling til om «de aktuelle bevis krenket personopplysningsloven» eller «på annen måte kunne anses for å være fremskaffet på utilbørlig måte».⁴³ Saken ble videre behandlet av Høyesterett, og avgjørelsen ble opphevet i Rt. 2003 s. 1266 (Porno-pc). Kjæremålsutvalget fant at lagmannsrettens manglende vurdering

³⁷ Schei m.fl. (2007) s.1097.

³⁸ Jo Hov, *Rettergang I. Sivil- og straffeprosess*, 2.utg, Oslo 2007 s. 309.

³⁹ Se mer om avveiningen av hvorvidt beviset skal nektes ført i den videre fremstilling.

⁴⁰ Schei m.fl. (2007) s.1097.

⁴¹ Rt. 1991 s. 616 (s. 618). Robberstad påpeker imidlertid at tvistelovens problemstilling er ikke om beviset skal tillates, men om det skal nektes. Hun begrunner det med at hovedregelen er tydeligvis at også utilbørlig ervervede bevis skal kunne føres, jfr. tvl. § 21-3 første punktum. Se Robberstad (2013) s. 254.

⁴² Et lignende standpunkt finner vi i Rt. 2002 s. 1500 og Rt. 2003 s. 1266.

⁴³ LB-2003-1590 (s. 5 i trykt utgave).

av om bevisene var ervervet på ulovlig eller utilbørlig måte, bygget på en uriktig tolkning av de ulovfestede regler om bevisavskjæring, jf. Rt. 1991 s. 616.⁴⁴ Det ble presisert at retten først må behandle spørsmålet om grunnvilkåret, nemlig om beviset er fremskaffet på «utilbørlig» måte. Etter det må det foretas en interesseavveining, hvor spørsmålet er om beviset skal nektes ført i det konkrete tilfellet. Høyesterett hjemviste derfor lagmannsrettens kjennelse til ny behandling. Saken ble deretter behandlet i RG 2004 s. 347 (Borgarting).⁴⁵

3 Avveiningen av hvorvidt beviset skal nektes ført

3.1 Utgangspunkter for vurderingen

At et bevis er ulovlig eller utilbørlig fremskaffet er altså et nødvendig, men ikke tilstrekkelig vilkår for at bevisavskjæring kan bli aktuelt.⁴⁶ Som følge av kapittelet ovenfor reiser slike saker to spørsmål: om det dreier seg om et ulovlig eller utilbørlig ervervet bevis, og i så fall om beviset likevel tillattes ført. I trinn to må det foretas en bred avveining, der både prinsipielle hensyn og forholdene i den konkrete sak må tas i betraktning.⁴⁷ Spørsmålet er så hvilke hensyn som styrer vurderingen og hvordan de veies mot hverandre.

Som nevnt innledningsvis kan retten nekte beviset ført dersom føring vil medføre en krenkelse av «tungtveiende» personvern- eller rettssikkerhetshensyn. Krenkelsen må særlig avveies mot betydningen av å få saken opplyst og oppnå en materielt riktig avgjørelse. Det er kjernen i vurderingen. Utover dette innebærer vurderingen at en rekke andre momenter får betydning i avveiningen. Det er fremholdt at momentene hovedsakelig bygger på reelle hensyn og sivilprosessuelle grunnprinsipper.⁴⁸ Rettskildene gir et grunnlag for å si noe om hvilke momenter som er relevante, og i hvilken retning de trekker.

I Rt. 1999 s. 1269 (Fengselsbetjentdommen) ser vi relativt klar fremgangsmåte på hvordan man skal vurdere et ulovlig ervervet bevis. Saken gjaldt en situasjon hvor en betjent i fengsel ble tiltalt fordi han angivelig skulle ha hjulpet en fange til å rømme. Som bevis mot den

⁴⁴ Rt. 2003 s. 1266 avsnitt 18.

⁴⁵ Se mer om dommene i punkt 4.2.2.

⁴⁶ NOU 2001: 32 s. 961.

⁴⁷ NOU 2001: 32 s. 961.

⁴⁸ Bjørnvik/Selfors (2000) s. 30.

fengselsbetjenten har påtalemyndigheten benyttet en «forklaring» opptatt ved bruk av skjult mikrofon. Fremgangsmåten var i strid med forbudet mot tvungen selvinkriminering, og opptaket ble derfor avskåret.

I bevisvurderingen uttalte Høyesterett at det for det første skal legges vekt på om føring av beviset vil representere en gjentakelse eller fortsettelse av det rettsbrudd som ble begått ved ervervet av beviset. Dersom dette er tilfelle, «må beviset normalt nektes ført».⁴⁹ I andre tilfeller må spørsmålet bero på en interesseavveining, hvor det blant annet legges vekt på «grovheten av den krenkelse som ble begått ved ervervet, om den som satt med beviset plikket å forklare seg eller utlevere dette, hvor alvorlig eller viktig saken er, og bevisverdien av beviset».⁵⁰ I dommen ble det altså lagt opp til en bred vurdering av mange momenter, imidlertid ble det sagt lite om hvordan de enkelte moment skulle vektes.

Forarbeidene til tvisteloven oppsummerer rettstilstanden og fremhever følgende (mine uthevinger):

«Hvorvidt beviset skal avskjæres, skal i henhold til argumentasjonsmønsteret i rettspraksis avgjøres etter *bred avveining*, der både *prinsipielle hensyn* og *forholdene i den konkrete sak* må tas i betraktning. For å tillate beviset teller særlig hensynet til *sakens opplysning* og den betydning det har å oppnå en *materielt riktig avgjørelse*. Dette må veies mot det prinsipielt betenkelige i å tillate bevis som er ervervet ved *kritikkverdige midler*, at bevisavskjæring vil kunne virke *preventivt*, at det kan virke *støtende å tillate* bevisføringen, og ikke minst at dette lett vil kunne oppfattes som *en fortsatt og forsterket krenkelse* i forhold til den som er rammet. Det kriterium utvalget har valgt, fremhever spesielt det sistnevnte momentet. Andre momenter er *hvor alvorlig krenkelsen er*, om det dreier seg om en materiell *integritetskrenkelse* eller *brudd på formelle regler* ved ervervet av beviset, om overtredelsen har betydning for *bevisverdien*, og om det ville vært mulig å skaffe opplysningene til veie på *annen måte.*»⁵¹

I samsvar med argumentasjonsmønsteret i rettspraksis, må spørsmålet om bevisavskjæring avgjøres etter en konkret skjønnsmessig vurdering.⁵² Samtidig viser lovutvalgets uttalelse at det har utkrystallisert seg en del bindende momenter som gjør seg gjeldende i interesseavveiningen. Momentene varierer med saksforholdene, og noen momenter teller mer

⁴⁹ Rt. 1999 s. 1269 (s. 1272).

⁵⁰ Rt. 1999 s. 1269 (s. 1272).

⁵¹ NOU 2001: 32 B s. 961 andre spalte.

⁵² Schei m.fl. (2007) s.1104.

enn andre. Imidlertid er det slik at med tiden kan det komme nye momenter. Og vektlegging av momentene som allerede er kommet til uttrykk i rettspraksis vil kunne forandres ettersom samfunnets moraloppfatninger endres.⁵³

Videre i oppgaven vil jeg behandle nærmere de prinsipielle hensyn og de momentene som tas i betraktning da spørsmålet om avskjæring behandles i retten. Noen av momentene som spiller inn i helhetsbedømmelsen vil av hensyn til ordgrensen undergis en oversiktspreget behandling. Også flere momenter enn de som nevnes i dette kapittelet er relevante for vurderingen, men jeg har valgt å fokusere på de prinsipielle momentene som ofte går igjen i vurderingen av bevisforbudsspørsmålet etter tvl. § 22-7.

3.2 Gjentatt eller fortsatt krenkelse

Som nevnt ovenfor, er gjentagelsesmomentet et av de viktigste momentene i vurderingen om bevisforbud.⁵⁴ Allerede i prinsippavgjørelsen i Rt. 1991 s. 616 ble gjentakelsesmomentet tillagt sentral vekt: «Det vil videre kunne virke støtende om bevis som er tilveiebragt på denne måten blir tillatt brukt, og det vil kunne oppfattes som en ny krenkelse av den som er blitt overvåket.»

I Rt. 1999 s. 1269 som er kort omtalt ovenfor er også spørsmålet om «føring av beviset vil representere en gjentakelse eller fortsettelse av det rettsbrudd som ble begått ved ervervet av beviset» det sentrale vurderingstemaet. Høyesterett uttaler i dommen at beviset «normalt» må nektes ført dersom det vil føre til en gjentakelse som ble begått ved ervervet av beviset. Etter at tvisteloven trådte i kraft, vil dette imidlertid gjelde etter at man har foretatt en konkret avveining av krenkelsen det innebærer at beviset føres, holdt opp mot betydningen av å få opplyst saken og oppnå en materielt riktig avgjørelse, jf. NOU 2001: 32B s. 961.⁵⁵

Tvisteloven sier at beviset bare skal nektes ført i særlige tilfeller, hovedregelen er fortsatt fri bevisføring. Nyere rettspraksis underbygger dette momentet: «Det klare utgangspunktet i

⁵³ Bjørnvik/Selfors (2000) s. 30.

⁵⁴ Robberstad fremhever imidlertid at dette kriteriet ikke er særlig praktisk i sivile saker, og at også ordlyden «skaffet til veie» i § 22-7, som fokuserer på hvordan beviset ble fremskaffet og ikke hvordan beviset føres i etterkant, taler mot at dette er et tungtveiende moment i sivile saker. Se Robberstad (2013) s. 254.

⁵⁵ En absolutt regel om bevisavskjæring ved gjentatt eller fortsatt krenkelse ville innebære at det ikke blir foretatt noen interesseavveining. Dette innebærer en risiko for uriktige avgjørelser i alvorlige saker.

norsk rett er at eventuelle feil ved innhenting av et bevis ikke er til hinder for at beviset føres», jf. Rt. 2006 s. 582.⁵⁶

Det er imidlertid ikke lett å forstå hva slags krenkelser gjentakelsesmomentet tar sikte på. Torgersen fremhever at vurderingstemaet må være om de interesser som den krenkede ervervsnormen skal beskytte, også krenkes ved bevisføringen.⁵⁷ Dette synspunktet begrunnes med de målene som har blitt fremsatt for bevisforbud for utilbørlig ervervet bevis, nemlig direkte vern av de interessene som en krenket ervervsnorm tar sikte på å beskytte. Støtte til synspunktet finner Torgersen i rettspraksis. I Rt. 1991 s. 616 stadfestes at det å føre et skjult videoopptak av en arbeidstaker som bevis, kan sies å innebære en fortsettelse av den personvernkrengelsen som selve ervervet innebar.⁵⁸

Man må imidlertid være tilbakeholden med å oppstille et bevisforbud hvis bruk av beviset bare vil innebære en lite vesentlig krenkelse av de hensyn som den overtrådte bevissikringsskranken skal beskytte. «Krenkelsen i forbindelse med bevisføringen bør ha en viss styrke før den kan trumfe hensynet til sakens opplysning. En slik forståelse av hovedregelen vil hindre at et bevisforbud oppstår automatisk der de aktuelle bevissikringsnormene er overtrådt.»⁵⁹

3.3 Øvrige momenter i interesseavveiningen

Både begrunnelse for at beviset er fremskaffet «utilbørlig» og grovheten av krenkelsen som ble foretatt for å fremskaffe beviset er viktige momenter ved den avveining av hensyn som skal finne sted.⁶⁰ Det er nær sammenheng mellom de to momentene. Den handling som er utført ved fremskaffelsen av det aktuelle beviset har dermed betydning i vurderingen om beviset skal nektes eller tillates ført. Ved vurderingen er det viktig å se hva slags rettsbrudd det er tale om, samt hvor alvorlig og omfangsrikt det er. Jo mer grovere krenkelsen er, desto mer taler dette hensynet for avskjæring av det beviset. Dette momentet ble særlig fremhevet i Rt. 1999 s. 1269. Det skjulte opptaket i dommen ble ikke tillatt ført. I vurderingen la

⁵⁶ Robberstad i sin artikkel «Viljen til å skape lov og Grunnlov» (s. 4-5) gir også uttrykk for en slik forståelse av bevisavskjæringsspørsmålet når hun kritiserer utfallet i Acta-kjennelsen. Robberstad er blant annet kritisk til at i dommen finnes det ingen vurdering av styrken av krenkelsen, slik også tvistelovens forarbeider legger opp til. Se *Lov og Rett* 1-2016, s. 49-64.

⁵⁷ Torgersen (2009) s. 141.

⁵⁸ Rt. 1991 s. 616 (s. 623).

⁵⁹ Øyen (2010) s. 431.

⁶⁰ Robberstad (2013) s. 253.

Høyesterett vekt på at bruken av det aktuelle beviset utgjorde et brudd på det grunnleggende rettsstatsprinsippet om vernet mot selvinkriminering.

Dette prinsippet har nær sammenheng med at beviset vil utgjøre en fortsatt krenkelse. Disse hensynene er derfor vanskelig å skille fra hverandre.

Ved mindre grove brudd, hvis grunnvilkåret er oppfylt, er hovedregelen at beviset ikke nektes ført, jf. Rt. 2006 s. 582. Høyesterett uttaler i dommen at «det klare utgangspunktet i norsk rett er at eventuell feil ved innhenting av et bevis ikke er til hinder for at beviset føres».⁶¹

I flere avgjørelser kan man se at det legges vekt på hva slags type krenkelse det handler om: om beviservervet bryter med formelle regler eller om man står overfor en materiell integritetskrenkelse av betydning for sakens utfall. Hvis handlingen blir ansett som utilbørlig, peker det tydeligere i retning av avskjæring enn om grunnvilkåret er oppfylt som følge av formell lovstrid.⁶² Klare eksempler ser vi i eldre rettspraksis, hvor inngrep i den private sfære ble slått hard ned.⁶³

Det ser ut at man også skiller mellom forskjellige typer av inngrep i personvernet. Rettspraksis gir blant annet inntrykk av at arbeidsgiverens overvåkning av ansattes internettbruk anses som et mindre personverninngrep enn for eksempel videoovervåkning.⁶⁴ Dette kan begrunnes med arbeidsgiverens legitime interesse i å unngå trusler mot datautstyrets sikkerhetssystem.

I en straffesak inntatt i Rt. 1992 s. 698 la kjæremålsutvalget vesentlig vekt i vurderingen på at det gjaldt svært alvorlige forbrytelser som det var av stor betydning å få oppklart. Høyesterett uttaler i kjennelsen:

«Et moment av vesentlig betydning av om et ulovlig ervervet bevis kan tillates ført, er hvilke lovstridige handlinger saken gjelder. Hensynet til sakens opplysning gjør seg sterkere gjeldende ved alvorlige forbrytelser enn ved mindre grove forhold.»⁶⁵

⁶¹ Rt. 2006 s. 582 avsnitt 22.

⁶² Schei m.fl. (2007) s. 1105.

⁶³ Rt. 1991 s. 616, Rt. 1997 s. 795 og Rt. 2001 s. 668.

⁶⁴ Schei m.fl. (2007) s. 1103.

⁶⁵ Rt. 1992 s. 698 (s. 706).

En lignende situasjon ser vi i Rt. 2009 s. 1526. I saken fremsto beviservervet som illojalt. I tillegg var bevisverdien svak fordi opptaket var gjort av den ene parten i skjul og innebar på den måten manipuleringsmuligheter for den ervervende part. Imidlertid var forbrytelsen i form av drapsforsøk så grov at hensynet til saksopplysning måtte veie tyngst. Jeg kommer tilbake til den dommen i den videre fremstilling.

Jo større betydning beviset har for sakens opplysning, desto større grunn er det til å tillate bevisførselen. Dette harmonerer med hensynet til å fatte materielt sett riktige dommer. Og i noen saker vil beviset være dessuten helt avgjørende for å få klarhet i saken.

Sakens viktighet og alvor tillegges dermed særlig vekt ved grove forbrytelser innenfor strafferetten.⁶⁶ I sivilprosessen vil dette hensynet også spille en viktig rolle. Det kan for eksempel ikke være riktig å avskjære bevis som avdekker alvorlig omsorgssvikt eller overgrep mot barn.⁶⁷ Hensynet vil også spille en stor rolle i situasjoner hvor det for eksempel skjer et grovt tyveri/bedrageri og at det dreier seg om store beløp.⁶⁸ I Rt. 1991 s. 616 kunne imidlertid ikke underslaget på sytti tusen kroner veie opp for krenkelsen av personvernet.

Hvor godt beviset gjenspeiler virkeligheten, altså om det gir korrekte opplysninger om faktum, er også et viktig moment i vurderingen.⁶⁹ Den måten beviset er fremskaffet på gjør imidlertid at i noen tilfeller kan man ikke stole på det fremlagte beviset, og det har dermed en liten verdi.⁷⁰ Et klart eksempel ser vi i Rt. 1997 s. 795. I dommen ble det anført at det aktuelle telefonopptaket som ble gjort uten å varsle samtaleparten kunne tilrettelegges slik at kun en bestemt versjon av saken kommer frem, og da ville opptaket «neppe kunne tilføre saken opplysninger av særlig verdi».⁷¹

⁶⁶ Skoghøy (2014) s. 847.

⁶⁷ Schei m.fl. (2007) s. 1108.

⁶⁸ Jeg skal behandle nærmere dette momentet i oppgavens fjerde del.

⁶⁹ Rt. 1992 s. 698, Rt. 1997 s. 795 og Rt. 2003 s. 549 avsnitt 17.

⁷⁰ Se blant annet Rt. 2009 s. 1526. I dommen fremsto bevisverdien som svak fordi opptaket var gjort av den ene parten i skjul og innebar på den måten manipuleringsmuligheter for den ervervede part. Imidlertid vil beviset i noen tilfeller likevel kunne ha normal bevisverdi selv om det er frembrakt på en måte som kunne ha innvirkning på beviset, jf. Rt. 2003 s. 1814. I Rt. 2007 s. 920 ble beviset også tillatt ført selv om det var fremskaffet gjennom bruk av falsk identitet. Dette var begrunnet med at motparten kunne etterprøve dokumentenes ekthet og føre motbevis for å svekke troverdigheten av dem.

⁷¹ Rt. 1997 s. 785 (s. 796).

Et annet moment i dommen som vi ser kan være viktig for avgjørelsen, er om det vil være mulig å skaffe opplysningene «på annen måte».⁷² Dette momenter er også tillagt særlig vekt i Rt. 2007 s. 920 (Scancem) hvor kjæremålsutvalget la til grunn at opplysningene neppe kunne vært fremskaffet på annen måte, og at dette, sammenholdt med hensynet til sakens opplysning, talte for at dokumentene kunne legges frem.⁷³

Det er også av betydning hvorvidt bevisavskjæring vil kunne virke preventivt. Høyesterett i Rt. 1997 s. 795 fremhevet at «en adgang til å legge frem lydbånd/utskrift basert på hemmelige opptak i denne type saker, ville kunne åpne for en aktivitet fra foreldre (...) som det er grunn til å motvirke».⁷⁴ Flere andre rettsavgjørelser trekker inn dette momentet som et viktig argument for bevisforbud.

Rettspraksis viser at argumenter som baserer seg på preventive hensyn får gjennomslag når det er snakk om krenkelser som det er stor grunn til å motvirke. I Rt. 1991 s. 616 legger for eksempel Høyesterett stor vekt på hensynet til å motvirke fremtidige krenkelser i form av skjult overvåkning på arbeidsplassen. Retten uttalte at «vesentlige personvern hensyn taler for at domstolene nekter bruk av et bevis tilveiebrakt på den måten», og at «ved en slik holdning vil domstolene motvirke denne form for krenkelser».⁷⁵ Samme situasjon møter vi i Rt. 2001 s. 535 og Rt. 2004 s. 878. Et hemmelig video-opptak på arbeidsplassen som bevis ble ikke tillatt ført i begge sakene. Jeg fant dessuten ikke Høyesterettsavgjørelser hvor hemmelig videoovervåking har blitt tillatt. I Rt. 1997 s. 795 ble det skjulte lydopptaket heller ikke tillatt. Høyesterett argumenterte at slike hemmelige opptak var det «grunn til å motvirke».

Når de overordnede hensyn – hensynet til sakens opplysning og personvern hensynet - veies opp mot hverandre i disse sakene, spiller preventive hensyn en avgjørende rolle i avveiningen. Ved å vektlegge dette hensynet, vil domstolene sannsynligvis redusere og samt forebygge de uønskede situasjoner som kan oppstå ved beviserverv ved hjelp av ny teknologi. Det ser ut at allerede i 1991 var domstolene bekymret over utviklingen. Motvirke denne formen for

⁷² Momentet har for øvrig flere sider mot tvl. § 21-7 andre ledd bokstav c, som gjelder de tilfellene hvor retten finner det nødvendig å føre et bevis på annen måte. Dette kan være aktuelt når beviservervet ikke har skjedd på en betryggende måte, men ikke så alvorlig at § 22-7 kommer til anvendelse.

⁷³ Rt. 2007 s. 920 avsnitt 58.

⁷⁴ Rt. 1997 s. 795 (s. 796).

⁷⁵ Rt. 1991 s. 616 (s. 623).

krenkelse er særlig viktig i dagens samfunn med stadig nye muligheter for overvåkning og avlytting.

4 Rettsanvendelse i praksis med særlig fokus på personvern hensynet

4.1 Generelt

Som nevnt tidligere har personvernet sitt utspring i ønsket om å hindre krenkelser av den personlig integritet og beskytte privatlivets fred. At borgernes integritet skal beskyttes, er et grunntrekk i norsk rettsorden.⁷⁶ Dette gjelder både den fysiske og psykiske integritet. Alle mennesker har iboende rett til å være i fred, og dette er ivaretatt gjennom ulike lovbestemmelser som har siktemål å verne denne retten. Retten til personlig integritet og privatliv er vernet av både Grunnloven § 102, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 17 og EMK artikkel 8, og anses som en grunnleggende menneskerettighet. I tillegg finnes bestemmelser som har til formål om å verne privatlivet en rekke steder i lovgivningen utenfor menneskerettighetene. En av dem er Lov om behandling av personopplysninger (Personopplysningsloven).⁷⁷ Ifølge både internasjonalt og nasjonalt regelverk har enhver rett til respekt for sitt privatliv, sitt hjem og sin korrespondanse. Offentliggjøring av private opplysninger, hemmelig overvåkning og avlytting, innsyn i privat e-post og andre inngrep i et menneskes private sfære blir da å anse som en krenkelse av denne retten. Ved håndtering av slike saker er det derfor av betydning at rettsanvenderen ikke går lenger utover hensynene bak retten til privatliv enn det som er nødvendig. Fokuset i dette kapitlet vil derfor ligge på domstolens behandling av konkrete situasjoner hvor hensynet til personvernet blir utfordret. Det skal undersøkes for hva som er utilbørlig etter dagens rettstilstand, samt i hvilken grad domstolene balanserer personvern hensynet mot de motstående interesser som gjør seg gjeldende i bevisavskjæringsspørsmålet i hver enkel sak.

⁷⁶ NOU 2000: 23 s. 27

⁷⁷ Norsk rett operer i tillegg med et ulovfestet, alminnelig personvern som eksisterer ved siden av lovfestede personvernregler. Det følger av rettspraksis at krenkelse av det alminnelige personvernet må karakteriseres som utilbørlig. IRt. 1991 s. 616 utgjorde skjult overvåking av en ansatt «(...) et slikt inngrep i den personlige integritet at den ut fra alminnelige personvern hensyn i utgangspunktet bør ansees uakseptabel». Dette var tilstrekkelig til å kategorisere beviservervet som ulovlig.

Jeg har valgt å gruppere de ulike bevis i sakene etter hva slags måte de ble ervervet på. Jeg skal dermed se nærmere på bevis som er ervervet ved hjelp av skjult videoovervåking, skjult lydopptak, gjennom innsyn i e-post og datalogger, samt andre teknologiske metoder. I tillegg har jeg forsøkt å gruppere sakene etter rettsområde/forhold man befinner seg i.

4.2 Personvernethensynet i arbeidsforhold

4.2.1 Skjult videoovervåking

En av de første og mest prinsipielle avgjørelser hvor personvernethensynet ble vurdert som så viktig at vektskålen måtte vippe i favør av å avskjære beviset, er Rt. 1991 s. 616 (Gatekjøkkenkjennelsen). I saken som er omtalt flere ganger tidligere ble en ansatt i et gatekjøkken frifunnet for underslag på nesten kr. 70 000. Påtalemyndigheten fikk ikke anledning til å vise videoopptak som arbeidsgiveren hadde foretatt i skjul på arbeidsplassen, selv om opptaket inneholdt viktig informasjon.

I avgjørelsen ble beviset i form av skjult videoovervåking ansett som ulovlig og dermed avskåret da «vesentlige personvernethensyn» talte for nektelse av bevis tilveiebrakt på denne måten. Førstvoterende uttalte i dommen:

«Selv om det kan være noe diskutabelt om hemmelige videoopptak på arbeidsplassen rammes av positive bestemmelser, er det etter min oppfatning klart at fremgangsmåten medfører et slikt inngrep i den personlige integritet at den ut fra alminnelige personvernethensyn i utgangspunktet bør anses uakseptabel.»⁷⁸

Dette momentet var tilstrekkelig for å bedømme et slikt bevis som ulovlig.

Bevisforbudet ble i dommen begrunnet på følgende måte (mine uthevninger): «I den foreliggende sak dreier seg, (...), om en *alvorlig integritetskrenkelse*. Å ha blitt utsatt for hemmelige video-overvåking på arbeidsplassen må av en arbeidstaker oppleves som *sterkt belastende*.»⁷⁹

⁷⁸ Rt. 1991 s. 616 (s. 623).

⁷⁹ Rt. 1991 s. 616 (s. 624).

Videre ble det anført at det ville kunne virke «støtende» om bevis som er tilveiebragt på denne måten blir tillatt brukt, og det vil kunne oppfattes som «en ny krenkelse» av den som er blitt overvåket. En åpning for fremleggelse av bevis fremskaffet på en slik måte, ville i tillegg medføre en risiko for en mer utstrakt bruk av hemmelige opptak også i andre tilfeller. Det ble derfor vektlagt at domstolene vil «motvirke denne form for krenkelse».

I dommen ble det slått fast at skjult overvåking på arbeidsplassen kan oppleves som svært belastende for arbeidstaker. Personvernkrenkelsen veide dermed tyngre enn hensynet til sakens opplysning og den konkrete mistanken om et straffbart forhold.

Det ser ut at Høyesterett i dommen setter opp en standard for hva som er akseptable beviserverv. Det kan sees i sammenheng med å verne parter mot visse handlinger (hemmelig overvåkning). En slik utilbørighetsstandard settes imidlertid på bakgrunn av de rådende moralsyn i samfunnet, og ikke rettsanvenderens subjektive oppfatning av rett og galt.⁸⁰ Høyesterettsdoms retningslinjer for redelig opptreden påvirket i stor grad senere rettspraksis. Vi ser samme tankemønster i flere sivile saker hvor føring av bevis i form av skjult overvåkning representerer «alvorlige integritetsinngrep».⁸¹ Ved «alvorlige integritetsinngrep», må bevisavskjæring være hovedregelen.⁸²

Utfallet i dommen ble imidlertid kritisert av Strandbakken. Han fremhever at det må skilles mellom opptak som er gjort på arbeidstedet, og opptak som er for eksempel gjort i et omkleddingsrom. Den ærlige arbeidstaker som ikke har noe å frykte må etter hans syn tåle et slikt inngrep. Strandbakken mener at det kan ikke være en alvorlig integritetskrenkelse å bli avslørt som tyv, selv om det er sikkert ubehagelig for gjerningspersonen at handlingen er avslørt gjennom hemmelig overvåkning. Han mener at det er derfor urimelig at en arbeidsgiver får ikke mulighet til å føre bevis for underslag med den følge at han blir avskåret fra å avskjedige arbeidstakeren.⁸³

Jeg er for så vidt enig at det kan virke lite rimelig at arbeidsgiver blir avskåret i å bruke videoopptak som bevis med det følge at gjerningspersonen blir ikke stilt til ansvar. En mulig

⁸⁰ Bjørnvik/Selfors (2000) s. 24.

⁸¹ Rt. 2001 s. 668, Rt. 2004 s. 878.

⁸² Aall (2002) s. 964.

⁸³ Strandbakken (2003) s. 186-187.

tillatelse å føre slike bevis kunne i tillegg virke avskrekkende for mange uærlige arbeidstakere, og det er mulig at flesteparten av tyveriet kunne blitt avverget. På en annen side kan dette få store konsekvenser hvis domstolene åpner opp for tillatelse. For vid adgang til å føre slike bevis i retten vil kunne medføre til at flere arbeidsgivere installerer overvåkingsutstyr enten i kamp mot de mistenkte arbeidstakere eller av preventive hensyn. Den teknologiske utviklingen har gjort at slikt utstyr er billig og lett tilgjengelig. Effekten kan da bli at skjult kameraovervåking blir normalen. Ansattes personvern kan bli hard rammet, samt tillitten mellom arbeidsgiver og arbeidstaker kan bli svekket, og dette bør unngås. Det ser ut at allerede i 1991 er Høyesterett oppmerksom på mulig utbredelse av kritikkverdige overvåkningsmetoder og prøver å regulere situasjonen.

Neste viktige Høyesterettsavgjørelse hvor spørsmålet om krenkelser av personvern hensynet i arbeidslivet ble berørt, er avgjørelse inntatt i Rt. 2001 s. 668 (Tippekassekjennelsen). En kvinne reiste sak mot sin tidligere arbeidsgiver med krav om at avskjed skulle bli kjent urettmessig og ugyldig. Tidligere arbeidsgiver ville imidlertid fremlegge i retten skylt overvåkning av den ansatte som bevis på underslag.

I likhet med Høyesterettsavgjørelsen i Rt. 1991 s. 616, kom Høyesterett til at et hemmelig videopptak på arbeidsplassen representerte «et vidtgående integritetsinngrep i forhold til de ansatte og burde ikke tillates ført».⁸⁴ Hensynet til sakens opplysning i den aktuelle situasjonen veide ikke opp for de krenkelser av personvernet som den hemmelige videoovervåkingen utgjorde.

Om hensynet til sakens opplysning i forbindelse med Rt. 1991 s. 616 og Rt. 2001 s. 668 kommer tvistemålsutvalget med disse uttalelser:

«Avgjørelsene fra 1991 og 2001 om hemmelig videopptak viser at arbeidsgiverens legitime interesse i å beskytte seg mot underslag fra de ansatte ikke var tilstrekkelig tungtveiende til å forsvare det midlet som var brukt. Hvis imidlertid saksforholdet i dommene f.eks. endres dithen at videopptaket viste en meget alvorlig voldshandling, måtte vurderingen ha falt annerledes ut, selv om den grove voldshandlingen hadde vært rettet mot den som sto bak opptaket.»⁸⁵

⁸⁴ Rt. 2001 s. 668 (s. 671).

⁸⁵ NOU 2001: 32 B s. 961.

Av det refererte fremgår at dersom videoopptaket viste «en meget alvorlig voldshandling» ville vurderingen falt annerledes ut. Det må antas at hensynet til sakens opplysning får større vekt i situasjoner hvor det foreligger alvorlig kriminalitet. Dette synspunktet er godt illustrert i Rt. 2009 s. 1526 som ble kort omtalt tidligere i oppgaven.⁸⁶

Saken gjaldt avskjæring av lydopptaket av samtale mellom tiltalte B, tredjemann I og en fengselsprest som bevis. Samtale var forutsatt å være konfidensiell. Det var ikke tvilsomt at opptakene ble fremskaffet på en utilbørlig måte. Høyesterett fremhev at det er «illojalt» å gjøre bruk av opptak fra en samtale som var forutsatt å være konfidensiell. I vurderingen ble det også fremhevet at det var mulig å tilrettelegge samtale eller forfalske/manipulere de aktuelle opptakene. På den annen side handlet saken om «en meget alvorlig kriminell handling, hvor behovet for en materielt riktig avgjørelse er tungtveiende».⁸⁷ Hensynet til sakens opplysning og den betydning det har for å oppnå et materielt riktig resultat talte i denne saken for å tillate beviset ført selv ved utilbørlig innhenting. Hensynet ble tillagt særlig vekt ut fra sakens viktighet og alvor.

En lignende situasjon som i Rt. 1991 s. 616 og Rt. 2001 ser vi i Rt. 2004 s. 878 (Ølutsalg) s. 668. I saken ble en butikkansatt utsatt for videoopptak fra skjult kamera på bakgrunn av mistanke om underslag fra kassen. Høyesterett nok en gang konkluderte at hensynet til sakens opplysning veide ikke opp for de krenkelser av personvernet som den hemmelige videoovervåkingen utgjorde å bli overvåket på jobb:

«Å bli utsatt for hemmelig videoovervåking på arbeidsplassen, må av en arbeidstaker oppleves som sterkt belastende, og vil innebære en alvorlig integritetskrenkelse. Vesentlige personvern hensyn taler for at domstolene nekter bruk av bevis tilveiebrakt på denne måte. En restriktiv holdning fra domstolene vil motvirke denne form for krenkelser. Det vises til uttalelsene i Rt-1991-616 og Rt-2001-668.»⁸⁸

⁸⁶ Selv om saken gjaldt helt andre forhold enn i Rt. 1991 s. 616 og Rt. 2001 s. 668, er utfallet i avgjørelsen relevant for alle saker som gjelder bevisavskjæring etter tvl. § 22-7.

⁸⁷ Rt. 2009 s. 1526 avsnitt 31 og 32.

⁸⁸ Rt. 2004 s. 878 avsnitt 17.

Et fellestrekk i ovennevnte avgjørelser er at videobeviset innebar en alvorlig integritetskrenkelse. Det klanderverdige lå i at opptakene var hemmelige. Det ble lagt stor vekt på den krenkelsen av personvernet det innebar å bli overvåket på jobb.

At generell overvåkning i arbeidslivet vil være en belastning, understrekes i utredning fra Personvernkommisjonen om personvern i det digitale samfunnet:

«Personvernkommisjonen mener at det å bli overvåket i sitt daglige virke vil oppfattes som en belastning av de fleste. Dersom opplysningene som innhentes ved slik overvåkning i tillegg blir brukt til andre formål enn de opprinnelig var beregnet for, og andre formål enn dem man har fått informasjon om, øker dette belastningen og følelsen av overtramp mot den personlige integritet.»⁸⁹

I Rt. 2013 s. 143 som gjaldt overvåkning og kontrolltiltak ved hjelp av GPS-teknologi, gis det også uttrykk for at kontrolltiltak som innebærer en overvåking vil være en belastning: «Som lagmannsretten understreker, vil kontrolltiltak ikke bare kunne være en ulempe for den som har noe å skjule, men også for den som ikke har noe å skjule.»⁹⁰ Beviset i dommen ble imidlertid tillatt ført.⁹¹

Forøvrig fant jeg ikke Høyesterettsavgjørelser hvor føring av bevis i form av skjult videoovervåkning på arbeidsplassen har blitt tillatt. Imidlertid fant jeg to lagmannsrettsavgjørelser, RG 2002 s. 162 (FonaMusikk-kjennelsen) og RG 2011 s. 36 (Champagneria-kjennelsen), hvor retten tillot å føre videoovervåkning som bevis i arbeidsrettssak. Hensynet til et materielt riktig resultat veide tyngst i disse sakene.

I RG 2002 s. 162 la lagmannsretten vekt på at det forelå begrunnet mistanke om underslag, og at overvåkingen til dels var foretatt for å motvirke manipulering av den ordinære og varslede kameraovervåkingen i butikken. Hensynet til kriminalitetsbekjempelse ble særlig trukket frem.⁹² Graden av krenkelse som taler for bevisavskjæring var etter rettens syn ikke

⁸⁹ NOU 2009: 1 Individ og integritet s. 22.

⁹⁰ I Rt. 2013 s. 143 avsnitt 56.

⁹¹ Mer om dommen i punkt 4.2.4.

⁹² Strandbakken anser avgjørelsen som «en riktig avveining av de motstridende hensyn». Se Strandbakken (2003) s. 187.

tilstrekkelig i dommen. Det ble uttalt at det utilbørlige beviset «i dette tilfellet representerte et inngrep i personvernet som må tåles i et rettssamfunn».⁹³

I dommen ble det anført at det må skilles mellom flere kategorier av videoovervåking:

«(1) alminnelig akseptert overvåking av butikklokale rettet mot kunder, (2) overvåking som de ansatte er kjent med og har akseptert, (3) skjult overvåking av tilsatte uten konkret mistanke om misligheter og (4) skjult overvåking av tilsatt(e) etter forutgående konkret mistanke om underslag eller andre straffbare forhold. Også andre særlige varianter kan forekomme.»⁹⁴

Avveiningen av de kryssende personvern- og opplysningshensyn typisk slår dermed etter lagmannsrettens syn forskjellig ut i de nevnte hovedkategoriene.

Det er gode grunner til å skille situasjoner som er nevnt ovenfor fra hverandre. Når bevisforbudsvurderingen faller forskjellig ut, må man først og fremst søke forklaring i de enkelte sakenes konkrete omstendigheter. Selv om det er mange likhetstrekk med den grunnleggende dommen Rt. 1991 s. 616, er situasjonen i RG 2002 s. 162 ikke helt den samme. Lagmannsretten anførte at ansatte var kjent og samt aksepterte en relativt omfattende videoovervåking av lokalet, slik at inngrepet i personvernet i form av supplerende hemmelige opptak i utgangspunktet blir noe mindre alvorlig enn det ellers ville ha vært. Den hemmelige overvåkingen tok i tillegg sikte på å avdekke eventuell manipulering av de faste kameraene i dette lokalet. Lagmannsrettens begrunnelse fremstår dermed som godt argumentert, særlig med tanke på den meget utspekulerte og illojale handlemåten fra de ansatte.

Det skjulte opptaket på arbeidsplassen ble også tillatt ført i RG 2011 s. 36. Lagmannsretten la til grunn at arbeidstaker var i utgangspunktet klar over at lokalet ble videoovervåket, selv om kameraer var ikke synlige og han ikke visste hvor de ble installert (i forbindelse med at overvåkingsutstyr skulle installeres hadde arbeidstaker gitt uttrykk for at han ikke ønsket å vite hvor kameraene ble satt opp; begrunnelsen var at han ville minske følelsen av å være overvåket). Integritetskrenkelse etter lagmannsrettens syn fremsto som mindre alvorlig. Avgjørelse ble anket til Høyesterett, anken ble imidlertid forkastet ved HR-2011-844-U.

⁹³ RG 2002 s. 162 (s. 6 i trykt utgave).

⁹⁴ RG 2002 s. 162 (s. 5 i trykt utgave).

Ifølge avgjørelsene ovenfor bør det åpnes for å fravike hovedregelen om avskjæring av skjulte videoopptak i enkelte tilfeller. Dette synes i samsvar med forarbeidene til tvisteloven hvor det står at løsningen må bero på de enkelte sakenes konkrete omstendigheter, jf. NOU 2001: 32 B s. 961. Utfallet i dommene er ifølge lagmannsretten avhengig av blant annet om den konkrete mistanken om svikt, hvor alvorlig handlingen samt det antatte underslaget er, og hvor langvarig filmopptaket er. Lagmannsretten trekker også frem i begge sakene at hvis arbeidstakeren er kjent med at vedkommende kan komme til å overvåkes, vil personvern hensynet ikke gjøre seg gjeldende med samme styrke. En slik betraktning er jeg i utgangspunktet enig i. Skjult og målrettet overvåkning i lokaler som er allerede under lovlig omfattende overvåkning vil i utgangspunktet fremstå som mindre inngripende, enn i situasjoner hvor overvåkning ikke påregnelig. I tillegg til at krenkelsen fremstår som ikke like grov i disse tilfellene, vil tillitsbruddet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker være mindre alvorlig. Hver sak må dessuten vurderes konkret. Imidlertid er det tvilsomt at resultatet er forenelig med praksis fra Høyesterett, som ikke i noe tilfelle har godtatt skjult kameraovervåkning på arbeidsplassen som bevis på arbeidstakerens begåtte underslag.⁹⁵ Høyesterett har ved flere anledninger slått fast at en hemmelig overvåkning strider mot tungtveiende personvern hensyn. Hensynet til den preventive effekten av bevisforbudsreglene tilsier at slike bevis bør ikke tillates ført. En eventuell tillatelse til å føre utilbørlige bevis i retten kan føre til uheldige konsekvenser i arbeidslivet, og dette bør unngås. En slik begrunnelse ved bevisavskjæring benytter retten i LB-2018-155792.

I saken kom lagmannsretten til at også fotografier, logger og rapporter fra skjult overvåking var skaffet til veie på utilbørlig og ulovlig måte, og etter en interesseavveining ikke ble tillatt ført. Situasjonen handlet om en arbeidstaker som angivelig hadde underslått et betydelig antall arbeidstimer ved å bruke arbeidstid til hvile, samt andre private gjøremål. I forbindelse med dette hadde arbeidsgiver over en periode engasjert privatetterforsker for å dokumentere arbeidstakerens bruk av arbeidstiden. Etterforskerne hadde observert den aktuelle arbeidstakeren og kollegaen i og omkring arbeidsbilen. Lagmannsretten ga i saken uttrykk for at de hadde forståelse for at arbeidsgiver hadde behov for å få avklart mistanken, men dette kunne etter lagmannsrettens syn ha latt seg gjøre på andre måter. I vurderingen la lagmannsretten vekt på «det prinsipielle hensyn at en tillatelse til å føre de ulovlig og utilbørlig ervervede bevisene, vil sende uheldige signaler til partene i arbeidslivet om at

⁹⁵ Slik også Torgersen, (2009) s. 403.

arbeidsgiver kan være tjent med å gjennomføre kontrolltiltak på ulovlig og/eller utilbørlig måte».⁹⁶

4.2.2 Kontroll av datalogger

En annen problemstilling som aktualiserer personvern hensyn, knytter seg til overvåkning/kontroll av datalagret materiale som omfatter personopplysninger. Denne problematikken har i rettspraksis meldt seg i avskjedssaker der arbeidstaker har villet legge frem datafiler som var først og fremst knyttet til arbeidstakerens internettbruk. Når det gjelder denne kategorien av tekniske bevis, gir rettspraksis uttrykk at den type overvåkning blir vurdert som ikke like stort personverninngrep som fjernsynsovervåkning av ansatte. En av de første og viktigste rettsavgjørelser som gjelder problematikken, er dommen som gjelder ansattes internettbruk og medfølgende oppsigelse som er inntatt i Rt. 2001 s. 1589. Saken handlet om en driftskonsulent ved en IT-avdeling som ble oppsagt etter å ha brukt arbeidsgivers internettlinje til private formål ved å laste ned et betydelig antall musikkfiler. Nedlastingene førte til at selskapet har fått kapasitetsproblemer med internettforbindelse.

I saken ble det ikke ansett som overtredelse av grensen verken for det lovfestede eller ulovfestede personvern når bedriften tok seg inn på arbeidstakerens kontor og tok utskrifter fra harddisken på en av arbeidstakerens PC. Høyesterett fant at utskrift av loggen måtte aksepteres som «administrasjon av systemet», jf. personregisterloven (1978) § 9 annet ledd, og at bedriften hadde et legitimt behov for å søke å få bedret utnyttelsen av internettlinjen som var et tiltagende problem i IT-avdelingen.⁹⁷ Retten kom videre at det var ikke noe hinder for bedriften til å gå videre med informasjon og eventuelt benytte den i forbindelse med oppsigelsessaken. Dommen må dermed forstås slik at Høyesterett gir arbeidsgiver i slike saker anledning til å gå videre med den innhentede informasjon og benytte denne.

En interessant underrettsavgjørelse som også gjaldt overvåkning av ansattes internettbruk, er RG 2003 s. 707 (Phillips-dommen). Saken handlet om en ansatt på Ekofisk-plattformen som hadde foretatt nedlasting/søk etter sider med pornografisk innhold på internett på arbeidsgiverens datautstyr og fått dermed avskjed. Arbeidsgiver ønsket å bruke det innhentende materialet i retten. Arbeidstaker mente at de bevisene var urettmessige og skulle

⁹⁶ LB-2018-155792 (s. 5 i trykt utgave).

⁹⁷ Rt. 2001 s. 1589 (s. 1598).

nektes ført. Han fremhevet at det materialet arbeidsgiveren hadde innhentet i den situasjonen krenket viktige personvern hensyn.

Etter en grundig vurdering fant lagmannsretten at Phillips hadde «et legitimt behov for å undersøke hva som foregikk».⁹⁸ Fremleggelsen av bevisene i denne saken ville således være av betydning for å oppnå et materielt riktig resultat. Det verken ville virke støtende å tillate bevisføring, og det kunne ikke anses som en fortsatt krenkelse.

Dommen ble deretter behandlet i Høyesterett hvor arbeidsgiverens behov for undersøkelse og de ansattes personvern ble vurdert. I dommen som er inntatt i Rt. 2005 s. 518 ble det fremhevet at «avveiningene mellom arbeidsgiverens legitime behov for kontroll og arbeidstakerens interesse i beskyttelse mot innhenting og bruk av opplysninger av personlige forhold er i utgangspunktet vanskelige».⁹⁹ Etter en grundig drøftelse ble arbeidsgiverens adgang til å innhente informasjon om ansattes internettbruk ansett som rettmessig i dette tilfellet, jf. personopplysningsloven § 8 bokstav f. I samsvar med lagmannsrettens avgjørelse, la Høyesterett til grunn at bruken av maskinene til formålet var klart i strid med selskapets regler ut fra en saklig begrunnet oppfatning om at slik aktivitet utgjør en reel sikkerhetsrisiko.

En lignende situasjon finner vi i LB-2003-1590 (Porno-pc). Som i avgjørelsen ovenfor, gjaldt saken oppsigelse av en arbeidstaker på grunn av bl.a. misbruk av arbeidsgivers datautstyr. Det visste seg at bærbar pc som arbeidstaker disponerte inneholdt lagrede filer med pornografisk materiale. Arbeidstaker anførte i saken at tilbudte bevis i form av oversikter som viste bruken av pc-en krenket personopplysningsloven. Videre ble det anført at bevisføring av oversiktene ville krenke tungtveiende personvern hensyn. Han krevde dermed at all bevisførsel som gjaldt all innhentet informasjon skulle blitt avskjært. Lagmannsretten konkluderte at en overvekt av hensyn talte for fremleggelse av bevisene.

Saken ble deretter behandlet av Høyesterett i Rt. 2003 s. 1266. På grunn av «feil ved lagmannsrettens tolkning av de ulovfestede reglene om avskjæring av bevis ervervet ulovlig eller utilbørlig måte» hjemviste Høyesterett lagmannsrettens kjennelse til ny behandling.¹⁰⁰

⁹⁸ RG 2003 s. 707 (s. 7 i trykt utgave)

⁹⁹ Rt. 2005 s. 518 avsnitt 54.

¹⁰⁰ Rt. 2003 s. 1266 avsnitt 18.

Det ble fremhevet at lagmannsretten måtte først ta stilling til grunnvilkåret om beviset er utilbørlig fremskaffet, før den kunne ta for seg interesseavveiningen.

Spørsmålet gikk derfor tilbake til lagmannsretten, hvor det ble avgjort ved kjennelsen inntatt i RG 2004 s. 347. Lagmannsretten konkluderte her at bevisene var ervervet på ulovlig eller utilbørlig måte, men de skulle allikevel tillates ført. Hensynet for sakens opplysning og den fri bevisbedømmelse måtte veie tyngre enn personvernens hensynet.

I sin vurdering la retten vekt på at kontrollen i den situasjonen falt utenfor nødvendig systemadministrasjon. I tillegg samtykket kommunen til privat bruk av datautstyr. Det ble dessuten ikke gitt noen interne instruksjoner eller retningslinjer for bruken. Situasjonen i dommen skiller seg derfor fra situasjonen i Rt. 2001 s. 1589 hvor arbeidsgivers kontroll fremsto som en del av «systemadministrasjon» og var dermed legitim. I det påfølgende interesseavveining ble det imidlertid anført: «Krenkelsen av personvernet gjennom brudd på bestemmelsene i personopplysningsloven er selvsagt alvorlig. Likevel må hensynet til sakens opplysning etter lagmannsrettens oppfatning tillegges utslagsgivende vekt.»¹⁰¹

I sin vurdering la retten vekt på at det ikke forelå tilstrekkelig sterke hensyn til å avskjære bevis og dermed fravike prinsippet om fri bevisføring. Høyesteretts ankeutvalg behandlet saken videre i HR-2004-00294-U. Den konkrete interesseavveiningen kunne ikke prøves, jf. dagjeldende tvistemålsloven § 404.

På bakgrunn av foreliggende rettspraksis ser det ut at personvernens hensynet er ikke like fremtredende i saker som gjelder overvåking av datafiler i arbeidsgiverens regi i motsetning til saker som gjelder videoovervåking. Arbeidsgiver har dessuten i de fleste tilfeller en legitim interesse i å kontrollere at datautstyr ikke brukes til andre formål enn det som er forutsatt etter arbeidskontrakten. Ved vurderingen av lovligheten av kontrollen har det betydning om det ble utarbeidet klare retningslinjer for privat bruk. I tillegg er det av betydning hvor omfattende kontrollen er. Det er for eksempel mindre inngripende å foreta et selektivt søk etter filer av et innhold som klart strider mot retningslinjer i selskapet, som i Rt. 2005 s. 518, enn å ta kopi av hele harddisken som det ble gjort i RG 2004 s. 347.

¹⁰¹ RG 2004 s. 347 (s. 5 i trykt utgave).

4.2.3 Lesing av e-post i arbeidsgivers regi

Beslektet med tilfeller der arbeidsgiver har villet legge frem informasjon om arbeidstakers internettbruk som bevis, er situasjoner der arbeidsgiver ønsket fremlegge informasjon som var innhentet ved innsyn i arbeidstakers e-post. Som i tilfeller med internettkontroll, må det i drøftelsen av grunnvilkåret foretas en avveining mellom arbeidsgiverens behov for undersøkelse og de ansattes personvern.¹⁰²

Av rettsavgjørelser som er knyttet til denne problemstillingen kan blant annet nevnes kjennelse inntatt i Rt. 2002 s. 1500. Spørsmålet i saken var om e-post sendt til og fra en arbeidstakers mailadresse hos arbeidsgiveren kunne brukes som bevis i en avskjedssak. I dommen kom Høyesterett til beslutning om at personopplysningsloven § 8 bokstav f ikke var overtrådt.¹⁰³ Innsynet i e-posten var dermed ikke utilbørlig. Beviset ble følgelig tillatt ført.

Det fremgår av dommen at arbeidsgiveren har rett til innsyn i e-post som ikke er av privat karakter. Det ble vist til Datatilsynets hjemmeside hvor sontringen mellom virksomhetsrelatert og privat post er lagt til grunn:

«Det er viktig å skille mellom privat og virksomhetsrelatert e-post. Arbeidsgiveren din har ikke adgang til å lese e-post du mottar som privatperson uten at du har samtykket. Dette gjelder selv om arbeidsgiveren må sies å være «eier» av datasystemet. Arbeidsgiveren har imidlertid rett til innsyn i virksomhetsrelatert e-post. Arbeidsgiverens interesse i å lese disse meldingene overstiger hensynet til ditt personvern.»¹⁰⁴

I saken ble grunnvilkåret drøftet med utgangspunktet i personopplysningsloven. Vurdering om at vilkåret er utilbørlig ut fra alminnelige personvern hensyn ble ikke foretatt. I dommen ble det uttalt at det «ikke kan betraktes som en feil ved lagmannsrettens kjennelse at den ikke tar stilling til spørsmålet om X's bruk av e-post meldingene var utilbørlig når den ikke ble ansett lovstridig».¹⁰⁵

¹⁰² I Rt. 2001 s. 1589 og Rt. 2005 s. 518 ble rettmessigheten av arbeidsgiverens bevissikring vurdert som ledd i avgjørelsen om det var saklig grunn for reaksjon. Avveiningen ble forankret i personvernopplysningsloven (2000) § 8 bokstav f (se for eksempel Rt. 2005 s. 518 avsnitt 54).

¹⁰³ Personvernopplysningsloven § 8 bokstav f oppstiller alminnelige vilkår for å behandle personopplysninger. Det fremgår av bestemmelsen at personopplysninger bare kan behandles dersom behandlingen er nødvendig og «at den behandlingsansvarlige eller tredje personer som opplysningene utleveres til kan vareta en berettiget interesse, og hensynet til den registrerte sitt personvern ikke overstiger denne interessen».

¹⁰⁴ Rt. 2002 s. 1500 (s. 1503).

¹⁰⁵ Rt. 2002 s. 1500 (s. 1503).

Det ser ut at kjæremålsutvalget anså det som tilstrekkelig å vurdere lovligheten av beviservervet på den måten lagmannsretten gjorde. Det kan imidlertid tenkes at det var likevel ikke tilstrekkelig med en vurdering kun knyttet til eventuelle lovbrudd ved beviservervet.¹⁰⁶

Av nyere rettsavgjørelser kan nevnes LH-2015-172667. Heller ikke her gjorde personvern hensynet seg gjeldende.¹⁰⁷ Saken gjaldt bevisavskjæring i en arbeidstvist. Etter at arbeidstakeren var blitt avskjediget, foretok arbeidsgiveren innsyn i hans e-post under henvisning til personopplysningsforskriften § 9-2 første ledd bokstav b.¹⁰⁸ Arbeidstaker krevde bevisavskjæring. Lagmannsretten anførte i dommen at for en gruppe e-poster forelå ikke brudd på personopplysningsforskriften, og dermed heller ikke grunnlag for bevisavskjæring etter tvl. § 22-7. Det ble vektlagt at arbeidsgiver hadde hjemmel for å gjennomføre arbeidstakerens postkasse, og at fremlagte e-poster var virksomhetsrelaterte.¹⁰⁹ For øvrige e-poster tok ikke lagmannsretten endelig stilling om det forelå forskriftbrudd, siden interesseavveining etter § 22-7 ikke tilsa bevisavskjæring. Det ble begrunnet med at det ville være mindre inngripende å fremlegge slike e-poster enn bruk av opplysninger innhentet ved for eksempel skjult videoovervåkning på arbeidsplassen. Samtidig kunne e-postene være av relativt stor betydning for sakens opplysning.

På bakgrunn av foreliggende rettspraksis er det nærliggende å anta at arbeidsgivers innsyn i arbeidstakerens e-post, samt lesing av datafiler vurderes som en mindre alvorlig krenkelse enn for eksempel skjult videoovervåkning. Schei m. fl. fremhever: «Overvåkingen av e-post eller internettbruk er mer begrenset og selektiv og vil av de fleste, som ikke bruker utstyret til uakseptable formål, trolig bli ansett som mindre krenkende.»¹¹⁰ Torgersen begrunner forskjell mellom disse sakene på den måten: «I tilfellene med innhenting av datafiler er tale om informasjon som allerede er registrert av arbeidstakeren i arbeidsgivers dataanlegg, mens lyd- og bildeopptak registreres av arbeidsgiver i første hånd.»¹¹¹

¹⁰⁶ Standpunktet i Rt. 2002 s. 1500 er det motsatte av det som legges til grunn i Rt. 1991 s. 616.

¹⁰⁷ Tilsvarende vurdering og resultat i LH-2017-103065.

¹⁰⁸ <https://lovdata.no/pro/#document/SFO/forskrift/2000-12-15-1265/%C2%A79-2> (sist besøkt 11.11.2019)

¹⁰⁹ Torgersen er imidlertid advarende i forhold til situasjoner hvor sonndring av «privat» og «virksomhetsrelatert» e-post foretas. Han synes at filnavn og filplassering kan være avgjørende ved rettmessighetsvurderingen, jf. RG 1993 s. 77. Dersom filene er lagret på områder eller i filer som er merket med 'privat', er arbeidsgiver avskåret av å lese e-poster. Se Torgersen (2009) s. 421.

¹¹⁰ Schei m. fl. (2007) s. 1108.

¹¹¹ Torgersen (2009) s. 422.

4.2.4 GPS kontroll

GPS kontroll er en annen bevisinnhentingsmetode av teknologisk karakter som griper inn i arbeidstakerens personvern. En interessant underrettsavgjørelse som gjaldt overvåking av ansatte på arbeidsplassen ved hjelp av GPS-teknologi, er RG 2011 s. 321 (GPS-kjennelsen). I dommen vurderte Hålogaland lagmannsrett spørsmålet om GPS-loggen var fremskaffet på en utilbørlig måte og om personvern hensyn tilsa at beviset ikke kunne fremlegges i behandlingen av oppsigelsessaken.

Saken handlet om en renovatør som arbeidet i Avfallsservice AS i Troms. Firma innførte et GPS-loggsystem med formål at de ansatte skulle rapportere håndtering av den enkelte søppeldunk. Arbeidsgiver hadde en mistanke om at en arbeidstaker tok for lange pauser i arbeidstiden. Han sammenlignet opplysninger fra GPS-loggen med ansattes timelister, og det viste seg at arbeidstakeren hadde krevd overtid for tid der bilen stått i ro. Ansatt ble sagt opp. Under den påfølgende saken ønsket arbeidsgiveren bruke GPS-loggen som bevis. Arbeidstaker krevde at beviset skulle avskjæres som ulovlig bevis, ettersom GPS-sporing var opprinnelig ment til andre formål enn kontroll av arbeidstakers timelister.

Lagmannsretten konkluderer i dommen at beviset var skaffet til veie på en utilbørlig måte. Personopplysningsloven ble også brutt. Beviset ble allikevel tillat ført. Ved den samlede vurderingen la lagmannsretten særlig vekt på at det aktuelle beviset ville bidra til sakens opplysning, og at det kunne være av vesentlig betydning for å oppnå en materielt riktig avgjørelse i saken. Retten også mente at utilbørligheten ved fremskaffelsen av beviset ikke var grov, og at krenkelsen var begrenset. I dommen ble det anført at «overvåking ved bruk av GPS karakteriseres som mindre inngripende i sentrale rettsgoder enn overvåking ved bruk av lyd og bilde».¹¹² Vurderingen ble støttet av uttalelser fra menneskerettighetsdomstolen i *Uzun mot Tyskland* om at GPS-overvåking skiller seg fra andre kontrollmetoder som for eksempel kameraovervåking som lettere kan forårsake inngrep i privatlivet.¹¹³

I motsetning til videoovervåking på arbeidsplassen anses GPS-sporing, ifølge lagmannsretten, som et mindre inngripende tiltak fordi GPS-kontrollen ikke innebærer behandling av opplysninger av personlig karakter, men opplysninger knyttet til arbeidsoppgaver.

¹¹² RG 2011 s. 231 (s. 7 i trykt utgave).

¹¹³ Sak 35623/05 premiss 52.

Personvernkrænkelseren er dermed begrenset. I tillegg ble det lagt vekt på at arbeidstaker var kjent med at det var montert GPS-logg i bilen.

Argumentasjonen i dommen taler for at det skal mer til for å avskjære bevis som er innhentet ved hjelp av GPS-kontroll, enn for eksempel ved kameraovervåking.

Avgjørelsen ble anket, men ankeutvalget fant i HR-2011-1019-U at anken klart ikke kunne føre frem. Saken ble deretter behandlet i Rt. 2013 s. 143 hvor Høyesterett avgjorde spørsmålet om arbeidsgivers bruk av GPS-loggen for å kontrollere den ansatte var urettmessig eller ikke. Og i tilfelle en slik kontrolltiltak var urettmessig; om arbeidsgivers bruk av loggen ga grunnlag for oppreisningserstatning.

Konklusjonen i dommen var at arbeidsgivers bruk av opplysningene var urettmessig siden GPS-informasjon var ment for andre formål enn overvåking/kontroll. Imidlertid fant retten, i likhet med lagmannsretten, at krenkelse ikke kunne betraktes som grov og at arbeidsgiver ikke sterkt kunne bebreides for å ha brukt informasjon i GPS-loggen til et annet formål enn opprinnelig tiltenkt. I den sammenheng ble det vist til at bakgrunnen for nærmere kontroll av den ansatte var en velbegrunnet mistanke om at arbeidstaker ikke overholdt sine tjenesteplikter. Høyesterett kom etter dette til at det ikke var grunnlag for å tilkjenne arbeidstaker oppreisningserstatning.

Jeg fant ikke flere rettsavgjørelser som gjelder GPS-sporing som kontrolltiltak, og vil dermed være meget forsiktig med å konkludere at det er fritt frem for en arbeidsgiver å benytte slik informasjon i eventuelle avskjedssaker.

4.3 Personvernet i saker som gjelder forsikringssvindel. Skjult videoovervåking

Lagmannsrettens avgjørelse LE-2013-70319-1 var den første rettskraftige dommen som omhandlet skjult overvåking av en forsikringskunde. På grunn av mistanke om svik hadde en forsikringskunde blitt observert av et forsikringsselskap i en periode på omkring én måned og skjult videoovervåket, med tanke på å bruke bevisene i retten. Forsikringskunde begjærte bevisene avskåret. Lagmannsretten fant at bevisene var i tråd med personopplysningsloven §§ 8 og 9. Beviset ble imidlertid ansett som utilbørlig ervervet ettersom øvrige og mindre inngrepene undersøkelser ikke var foretatt. I den påfølgende interesseavveiningen anførte lagmannsretten at «utilbørlige ervervede lyd- eller videoopptak som hovedregel ikke skal

tillates ført som bevismiddel i sivile saker. En tillatelse til å fremlegge bevisene vil kunne virke støttende og oppfattes som en fortsatt krenkelse». ¹¹⁴ Hensynet til sakens opplysning veide imidlertid tyngst i saken, og retten tillot dermed fremleggelse. Momenter som her ble vektlagt var erstatningskravets størrelse på betydelige 5 millioner kr og at videoopptaket syntes å avvike fra opplysningene forsikringskunden hadde gitt. Lagmannsretten uttalte deretter at «forsikringsbedrageri er (...) et alvorlig samfunnsproblem». ¹¹⁵

Basert på drøftelsene til lagmannsretten kan det argumenteres for at sakens opplysning skal gis større betydning i saker hvor det dreier seg om meget store beløp. Derfor er det grunn til å anta at interesseavveiningen i Rt. 1991 s. 616 og Rt. 2001 s. 668 skulle blitt annerledes hvis det skulle dreiet seg om store verdier. Underslag av et beløp på kr. 70 000 og kr. 12 000 var imidlertid ikke tilstrekkelig for å avskjære beviset. I tillegg peker lagmannsretten på det alvorlige samfunnsproblemet som oppsto i forsikringsbransjen. Føring av det aktuelle beviset ville dermed virke preventivt på forsikringsbedrageri.

I vurderingen om beviset ble utilbørlig ervervet, fremhevet lagmannsretten at observasjoner og filming over en lengre tidsperiode, slik det var tale om i saken, kan oppleves som svært inngripende, jf. 1991 s. 616. Imidlertid kom retten med bemerkninger om at saksforholdet i de to sakene var vesentlig ulikt. Filmingen og observasjonene i saken fant sted på «utendørs områder som er tilgjengelige for allmenheten». I forbindelse med det momentet anførte lagmannsretten at ikke all filming uten samtykke er å anse som utilbørlig. ¹¹⁶

Lagmannsrettens tilnærming til dette gir inntrykk av at saker hvor det hemmelige videoopptaket foregår på et offentlig sted skal i noen tilfeller bedømmes annerledes enn i saker hvor man blir overvåket på arbeidsplassen. Dette virker som en forsvarlig løsning. I utgangspunktet kan det oppleves som krenkende å bli overvåket og filmet uten kjennskap til det, uavhengig av hvor man befinner seg. Høyesterett har ved flere anledninger behandlet saker som omhandler skjult overvåking. Det ble flere ganger slått fast at hemmelig overvåking er en «alvorlig integritetskrenkelse», og at det må oppleves «sterkt krenkende». ¹¹⁷ På en annen side er et offentlig sted og en arbeidsplass to forskjellige ting. De fleste

¹¹⁴ LE-2013-70319-1 (s. 7 i trykt utgave).

¹¹⁵ LE-2013-70319-1 (s. 7 i trykt utgave).

¹¹⁶ LE-2013-70319-1 (s. 6 i trykt utgave).

¹¹⁷ Rt. 1991 s. 616, Rt. 2001 s. 668, Rt. 2004 s. 878.

mennesker er klare over at de faktisk blir filmet i det daglige - for eksempel i banken, i bussen eller i butikken. Det har på en måte blitt «vanlig» å bli overvåket i det offentlige rom, og det må dermed kunne forventes å bli observert på et offentlig sted. Mens på arbeidsplassen er situasjonen en annen – man forventer å ha det mer privat.¹¹⁸ De færreste som holder det som påregnelig at en kan bli filmet. Og i så fall, skal man varsles. Terskelen for krenkelse av tungtveiende integritets- eller personvern hensyn kan dermed sies å være høyere på offentlige steder enn på arbeidsplassen, som i større grad er en privat arena. Det kan synes som om lagmannsretten prøver å tilpasse rettsanvendelse til de endringene i samfunnet hvor ny teknologi blir mer fremtredende enn det har vært tidligere.

I tillegg varte det totale uredigerte videoopptaket i kun 29 minutter, og det fremlagte klippet i ca. 10 minutter. Det kan tenkes at selv om det er en kort film, kan materialet likevel inneholde informasjon av så sensitiv eller privat karakter at det vil kunne utgjøre en alvorlig privatlivskrenkelse. I tilfelle her handlet filmen kun om registrering av ankomst/avgang fra arbeidsplassen, samt enkelte bevegelser inne på byggeplassen. Lagmannsrettens argumentasjon i det aktuelle tilfellet fremstår dermed som velbegrunnet.

De ovennevnte momentene ble også vektlagt av lagmannsretten i LB-2014-48321. Kravet om bevisavskjæring ble i dommen ikke tatt til følge. Saken dreiet seg om en stor erstatningssum. En forsikringskunde hadde angivelig gitt uriktige opplysninger om hans bevegelighet i underarmen. På bakgrunn av dette ble kunden observert og filmet. Etter en samlet vurdering kom lagmannsretten til at observasjonene og filmingen i denne saken ikke var i strid med personopplysningsloven eller ellers samlet inn på en utilbørlig måte. I vurderingen tok lagmannsretten utgangspunkt i at filmingen var «nødvendig og målrettet for å få avklart mistanken om svik». I tillegg anførte retten at filmingen ikke inneholdt belastende opplysninger. Videre anførte retten at siden opptaket skjedde utendørs og i det offentlige rom, fremsto ikke inngrepet som grovt eller svært belastende. Filmen var også begrenset i omfang - det originale opptaket varte i 22 minutter, og det redigerte opptaket i ca. 8 minutter.¹¹⁹ Forsikringskunden har dessuten fått tilgang til alt råmateriale fra filmopptaket og kunne kontrollere om den redigerte filmen som er lagt frem var representativ.

¹¹⁸ En sak som drøfter retten til personvern i arbeidssammenheng og betydningen av forventningen av retten til privatliv er *Halford mot Storbritannia*. Saken handlet om avlytting av telefonsamtaler. Se *Halford mot Storbritannia* avsnitt 45.

¹¹⁹ I motsetning til Rt. 1991 s. 616 hvor arbeidstaker var overvåket i flere timer.

Subsidiært, forutsatt at beviset var utilbørlig fremskaffet, anførte retten at beviset hadde stor betydning for sakens opplysning siden det forelå betydelig avvik mellom forsikringskundens opplysninger og det som fremgikk av det skjulte videoopptaket. Forsikringskunden har fremmet et erstatningskrav på flere millioner kroner og forsikringsselskapet (Gjensidige) et betydelig motkrav. Retten anførte at beviset kunne klart ha betydning for begge kravene. Lagmannsretten i tillegg fremhev at «observasjonene og filmingen i denne saken er gjort i tråd med bransjens egne retningslinjer, og på en måte som fremstår som mindre krenkende enn i de sakene den ankende part har vist til».¹²⁰ Videre ble det anført at de innsamlede opplysningene isolert sett verken belastende eller krenkende. Følgelig forelå det ikke et grovt overtramp av personvernet. Den subsidiære konklusjonen var dermed at beviset skulle føres.

Av dommen fremgår det at innsamling av opplysninger (skjult observasjon og filming) fra offentlige steder vil ikke alltid kunne anses i strid med personopplysningsloven eller utilbørlig etter tvl. § 22-7, i motsetning til skjult overvåkning på arbeidsplassen. De faste retningslinjene ved bedømmelsen av skjult videoovervåkning ble dermed ikke fulgt. Etter å ha vist til Rt. 1991 s. 616 og Rt. 2013 s. 143, påpekte førstelagmannen: «De nevnte sakene gjaldt overvåkning og kontrolltiltak i arbeidslivet. De er derfor ikke direkte overførbare.»¹²¹

Noen måneder senere i en lignende sak, LB-2014-35455, var imidlertid utilbørlighetsvurderingen annerledes. Saken gjaldt en kunde med utmattelsessyndrom som fremmet erstatningskrav på flere millioner kroner mot to forsikringsselskaper for manglende utbetaling av uføreforsikring. Et forsikringsselskap hadde mistanke om at kunden hadde et høyere aktivitetsnivå enn oppgitt. Bakgrunnen for mistanken var at han hadde deltatt på flere forretningsreiser, og det kunne også virke som han utførte arbeid for sin tidligere bedrift. Det ble ansatt en gransker som observerte kunden, samt tok hemmelig videoopptak av han og skrev en rapport.

Lagmannsretten påpekte i dommen at undersøkelser i form av skjult observasjon/filming og bruk av skjult identitet er et svært inngripende tiltak i den private sfære som klart står i konflikt med sentrale personverninteresser. I vurderingen om beviset ervervet på en utilbørlig måte ble det anført: «Hvor belastende skjult overvåkning er på andre livsområder, må

¹²⁰ LB-2014-48321 (s. 10 i trykt utgave).

¹²¹ LB-2014-48321 (s. 8 i trykt utgave).

vurderes konkret.»¹²² Etter den konkrete vurderingen ble beviset i saken ansett utilbørlig fordi undersøkelser var langt mer inngripende enn nødvendig. I den påfølgende interesseavveiningen fremhev lagmannsretten imidlertid at det store beløpet i saken talte med styrke for at det utilbørlig innhentede beviset skulle føres.¹²³

Lagmannsrettens uttalelse gir nok en gang indikasjon på at hensynet til sakens opplysning er fremtredende i saker hvor det er snakk om betydelige summer. Imidlertid har lagmannsretten anført at bevisverdien av opptaket og rapporten i den aktuelle saken var begrenset, og i mindre grad kunne bidra til sakens opplysning. Føring av beviset ble da ikke tillatt. Kjennelsen ble opphevet i Rt. 2014 s. 916 med begrunnelse i at lagmannsretten uriktig hadde vurdert lydopptaket og rapporten samlet, istedenfor hver for seg. Dessuten fant jeg ikke flere Høyesterettsavgjørelser som berører bevisavskjæringsspørsmålet i forsikringssaker.

Ut fra foreliggende rettspraksis kan det trekkes konklusjonen om at domstolene i forsikringssaker ikke like konsekvente når det gjelder bevisforbud, i motsetning til saker som handler om skjult videoovervåkning på arbeidsplassen. Retten behandler bevisavskjæringsspørsmålet i forsikringssakene annerledes - hensynet til sakens opplysning tillegges langt større vekt. Beløpets størrelse er et viktig argument for å tillatte det utilbørlige beviset ført. Dette synes å samsvare med synspunktet i forarbeidene, hvor tvistemålsutvalget uttaler at resultatet i Rt. 1991 s. 616 og Rt. 2001 s. 668 ville vært et annet hvis det for eksempel forelå en alvorlig kriminell handling.¹²⁴ I tillegg er det en forskjell mellom å bli overvåket i det offentlige rom og å bli overvåket på arbeidsplassen.

4.4 Personvernet i saker om foreldreansvar. Skjult lydopptak som bevis

Rt. 1997 s. 795 (Lydbåndkjennelsen) er den første kjennelsen som gjaldt avskjæring av utilbørlig ervervet bevis i en sivil sak. I den konkrete saken falt det hemmelige lydopptaket under utilbørlighetsstandarten. I saken, som er omtalt flere ganger i fremstillingen, tok en mor hemmelige lydopptak av telefonsamtaler som faren hadde med barna. Faren kjente ikke til at

¹²² LB-2014-35455 (s. 11 i trykt utgave).

¹²³ LB-2014-35455 (s. 14 i trykt utgave).

¹²⁴ NOU 2001: 32 B s. 961.

det var foretatt lydbåndopptak. Moren ønsket å bruke lydopptaket i en barnefordelingssak i ettertid. Retten konkluderte at det ble ikke foretatt en straffbar handling fordi moren hadde foreldreansvar og omsorg for barna, samt selv deltok i samtalen senere. Imidlertid ble det anført at den ulovfestede adgangen til å kreve bevis avskåret måtte rekke lenger enn til bare å omfatte bevis som er skaffet til veie ved en straffbar handling. Beviset ble følgelig avskåret fordi «slike hemmelige lydbåndopptak vil ofte være både illojale og støttende».¹²⁵

Det fremkommer ikke direkte av dommen at det foreligger en krenkelse av farens personvern. Uttalelsen ovenfor om at «slike hemmelige lydbåndopptak vil ofte være både illojale og støttende» må allikevel forstås at farens personvern er rammet. Høyesterett anførte videre at en eventuell tillatelse til å føre slike bevis ville kunne åpne for en aktivitet fra foreldrene «med barna som mer eller mindre intetanende aktører» som det er grunn til å motvirke.¹²⁶ Det er ingen tvil at det er viktig å vektlegge personvernprinsippet også i situasjoner hvor man drøfter barns rett til privat liv, fordi barn, på lik linje med voksne har rett til beskyttelse av denne retten. Det ser ut at spørsmålet om barns rett til personvern har også blitt satt på spissen i saken.

Høyesterett i dommen anførte i tillegg at det aktuelle beviset «neppe kunne tilføre saken opplysninger av særlig verdi». Retten mente at telefonopptak som ble gjort uten å varsle samtaleparten kunne lett tilrettelegges slik at kun én bestemt versjon av saken kom frem. Barnas og farens personvern, kombinert med preventive hensyn og lav bevisverdi var dermed argumenter for å nekte beviset ført. Imidlertid ble det i dommen bemerket:

«I saker om foreldreansvar og omsorg for barn, hvor retten har et selvsten dig ansvar for sakens opplysning, er det av stor betydning at avgjørelsen treffes på et så korrekt grunnlag som mulig. Det kan ikke ses bort fra hemmelige lydopptak inneholder så vesentlige opplysninger om forhold som det ikke er mulig å få belyst på annen måte at de hensyn som jeg har nevnt i det foregående bør vike.»¹²⁷

Ifølge Høyesterett vil vektskålen i slike saker vippe i favør av å tillatte beviset siden hensynet til sakens opplysning blir vurdert som så viktig på bakgrunn av bevisets verdi og sakens

¹²⁵ Rt. 1997 s. 795 (s. 796).

¹²⁶ Rt. 1997 s. 795 (s. 796).

¹²⁷ Rt. 1997 s. 795 (s. 796).

karakter. Uttalelsen fremhever dermed at hensynet til sakens opplysning i barnelovssaker er av stor betydning. Det kan neppe være riktig å forby beviset ført i situasjoner hvor det er mistanke om alvorlige overgrep eller omsorgssvikt.¹²⁸

Spørsmålet om krenkelse av personvernens hensynet ved fremlegging av et lydopptak som bevis ble også tatt opp i Rt. 2004 s. 1366. Som i Rt. 1997 s. 795, gjald saken en tvist mellom foreldre om barnets bosted. Men i motsetning til den forrige avgjørelsen fikk samtaleparten (mor) i saken et varslet om at samtalen ble tatt opp. Høyesterett bemerket i dommen at «(...) lydopptak av telefonsamtaler som en person selv deltar i normalt ikke vil være utilbørlig når det er gjort kjent for vedkommende at slike opptak vil finne sted».¹²⁹ Dommen gir uttrykk for at så lenge den andre parten er klar over at det tas lydopptak, vil en slik måte å fremskaffe bevis på i utgangspunktet ikke være en krenkelse mot partens personvern.

Barnets personvern ble ikke tatt i betraktning i dommen. Det at barns personvern i stor grad utøves av foreldre/foresatte, kan imidlertid sette barns personvernssituasjon i en vanskelig rettsstilling. Det er nokså uklart hvor sensitiv informasjon inneholdt disse samtaler i saken i forhold til barnet for å konstatere at det forelå krenkelse av barnets privatlivets fred. Jeg antar at i så fall ville domstolene ta tak i det aktuelle problemet. Med økende fokus på den teknologiske utvikling og utfordringer det innebærer for barns personvern de siste årene er det særlig viktig å påse på situasjoner hvor barnas personvern kunne vært krenket.¹³⁰

For at barnets personvern ble tillagt mindre vekt i dommen kan det imidlertid også argumenteres med at den andre parten (mor) samtykket til opptak av samtaler. En lignende situasjon finner vi i LB-2018-10930. Saken også gjaldt avskjæring av et lydopptak under en foreldretvist. Lagmannsretten kom til at beviset ikke skulle nektes ført, selv om det var utilbørlig. Med henvisning til Rt. 2004 s. 1366 mente retten at eventuelle krenkelse ovenfor barnet kan anses mindre når begge foreldre samtykker i avspillingen.¹³¹ Beviset i saken ble

¹²⁸ Schei m. fl. (2007) s. 1108.

¹²⁹ Rt. 2004 s. 1366 avsnitt 14.

¹³⁰ Personvernsspørsmål omkring barn er stadig mer aktuelt. Det vises blant annet til nylig avsagt avgjørelse i HR-2019-2038-A hvor det ble tatt opp spørsmålet om krenkelse av privatlivets fred i forbindelse med publisering av opplysninger om egne barn på sosiale medier under en pågående barnevernssak. Selv om saken gjelder helt andre forhold enn det som er temaet her i oppgaven, er utfallet i dommen likevel viktig for spørsmålet om beskyttelse av barns personvern i situasjoner der foreldre bruker informasjon fra barnets privatliv til det de synes er riktig.

¹³¹ LB-2018-10930 (s. 6 i trykt utgave).

tillat ført. Dels av hensyn til barna, som har gitt uttrykk for frykt for sin far og motvilje mot samvær, samt dels av hensyn til faren, som gjennom sin adferd blant annet illustrert gjennom lydopptaket har vist at han har behov for veiledning.

En særlig problemstilling oppstod i LA-2015-79458. En far gikk til søksmål mot mor med påstand om å få ta del i foreldreansvaret og rett til samvær med deres felles barn. Mor ville i den forbindelse fremlegge flere bevis mot faren, blant annen lydopptak av to samtaler hun hadde hatt med faren. Det ene opptaket gjaldt en situasjon der saksøker tok seg uberettiget inn i hennes hytte, det andre - at han forgrep seg på henne. Faren fremsatt krav om bevisavskjæring. Med hensyn til den truende situasjonen moren befant seg i, fant lagmannsretten det klart at beviset ikke skulle avskjæres etter tvisteloven § 22-7, selv om det var opprinnelig ikke ment å skulle benytte de opptakene i en foreldretvist.

Etter lagmannsrettens vurdering var dessuten lydopptakene ikke utilbørlig fremskaffet. Forutsatt at bevisene var utilbørlig ervervet, mente lagmannsretten uansett at lydopptakene skulle føres. Føring av opptakene var begrunnet i at opptakene viste forhold som var sterkt omtvistet, og at partenes føring av de aktuelle bevis hadde stor betydning for avgjørelsen om det vil være til barnets beste å ha samvær med far.¹³² Retten mente at hensynet til sakens opplysning måtte veie tyngre enn krenkelsen mot farens personvern opptakene representerte.

Det bærende hensynet til barnets beste var også et tungtveiende argument mot avskjæring i LB-2016-109383. Etter en samlet vurdering kom retten i dommen til at det utilbørlige beviset ikke skulle nektes ført. I avgjørelsen gis det uttrykk for at det er viktig for å ivareta hensynet til barnets beste at saken opplyses så godt som mulig.

I LE-2019-166470 kom retten til motsatt resultat. Saken gjaldt spørsmålet om avskjæring av et hemmelig lydopptak i en barnelovsak. Det ble gjort flere lydopptak hvor mor fremsto truende mot både far og sønn. Mor har ikke benektet å ha sagt det som fremkommer i opptakene. Beviset ble ikke tillat ført. Lagmannsretten mente at opptakene ble tilrettelagt på en slik måte at det var en betydelig risiko for at lydopptakene kunne gi et skjevt inntrykk og dermed et uriktig faktisk avgjørelsesgrunnlag. Retten viste også til at de aktuelle lydopptakene var gjort noe tilbake i tid i en særlig turbulent periode i partenes liv. I

¹³² LA-2015-79458 (s. 8 i trykt utgave).

forbindelse med det momentet anførte lagmannsretten at det er først og fremst nåtidsvurdering av foreldrenes omsorgs- og samværskompetanse som er av særlig betydning. Dette tilsier at man bør være forsiktig med å gi for stor plass til bevismateriale som ligger noe tilbake i tid og som ikke nødvendigvis gir et riktig inntrykk av dagens situasjon.

Avgjørelser ovenfor viser at retten stiller seg svært kritisk til bruk av hemmelige lydopptak i foreldretvister. I likhet med skjulte videoopptak på arbeidsplassen, innebærer hemmelige lydopptak i familieforhold en alvorlig integritetskrenkelse for den det gjelder. Det bør ikke være av betydning om personen selv deltar i samtalen eller ikke. Det klare utgangspunkteter er at slike lydopptak ikke skal tillates ført som bevis i foreldretvister. Imidlertid åpnes det opp for bevisførselen i tilfeller der det vil være til beste for barna å tillate det skjulte opptaket ført som bevis i retten.

4.5 Skjult lydopptak i en profesjonell sammenheng

Når det gjelder føring av skjulte lydopptak i profesjonelle sammenhenger i sivile saker, er lagmannsretten ikke like restriktiv.¹³³ I LB-1999-729 stadfested lagmannsretten byrettens avgjørelse om å tillate bevisførsel av utskrifter av lydbåndopptak fra en forretningsamtale. I saken var de kjærende parter ikke klar over at kjæremotparten foretok de hemmelige lydbåndopptak av samtalene. Retten konkluderte i dommen at lydbåndopptaket ikke ble ervervet på en utilbørlig måte ettersom opptaket handlet om partenes forretningsmessige forhold, og ikke om følsomme personlige forhold i en familietvist som i Rt. 1997 s. 795. Det ble anført at «det eventuelt er personlig ubehagelig å bli konfrontert i et lydbåndopptak med noe en har sagt i en forretningsamtale, og som en senere har benektet å ha sagt, er et moment som ikke kan tillegges vekt».¹³⁴

Til samme konklusjon kom lagmannsretten i LE-2017-86188. Saken gjaldt en gjenåpningsbegjæring knyttet til et låneforhold. I vurderingen la lagmannsretten vekt på at samtalene fant sted i en profesjonell sammenheng og ikke dreide seg om personlige forhold av sensitiv karakter. Beviset ble ikke ansett som utilbørlig og kunne derfor ikke avskjæres.

¹³³ Spørsmålet er foreløpig ikke behandlet i Høyesteretten.

¹³⁴ LB-1999-729 (s. 4 i trykt oppgave).

I LF-2017-85146-1, som gjaldt bevisavskjæring av et hemmelig lydbåndopptak i en naturskadeerstatningssak, konkluderte lagmannsretten derimot at beviset er skaffet til veie på utilbørlig måte. Lagmannsretten anførte: «Hemmelige opptak av samtaler bør av personvern hensyn normalt bedømmes som illojalt eller utilbørlig. Lagmannsretten ser ikke noen grunn til å fravike dette utgangspunkt i denne saken.»¹³⁵ Lydopptaket skulle likevel tillates ført som bevis. Lagmannsretten la vekt på at samtalene har funnet sted i profesjonell sammenheng med tema som berører tvisten mellom partene. Samtalene har derfor ikke dreid seg om personlige eller sensitive spørsmål.

Rettspraksis viser at selv om opptakene er gjort i hemmelighet, innebærer det nødvendigvis ikke at beviset må sies å ha vært utilbørlig innhentet. Det sentrale i vurderingen er at opptakene dreier seg om praktiske forhold i en profesjonell sammenheng. Det må imidlertid tas forbehold om at også slike samtaler og lydopptak kan inneholde personlige opplysninger av sensitiv karakter. Dette kan dermed utgjøre en personvern krenkelse dersom slike opptak blir tillatt i retten.

I LG-2019-72921, som gjaldt hemmelig lydopptak av en samtale mellom arbeidstaker og arbeidsgiverens advokat, kunne lagmannsretten heller ikke se at det aktuelle lydopptaket er en krenkelse av advokatens personlige integritet eller at sterke personvern hensyn gjør seg gjeldende på annet vis. I saken uttalte retten at styrkeforholdet var ujevnt, og at profesjonelle parter må tåle mer enn private. Ifølge lagmannsretten la situasjonen langt fra andre tilfeller av hemmelig opptak som er blitt betegnet som utilbørlig i den Høyesterettspraksis som tvisteloven § 22-7 er en kodifisering av.¹³⁶ Ifølge avgjørelsen skal det mye til for at dommerne kan konkludere at den profesjonelle part har vært utsatt for en krenkelse som personvernet bør beskytte. Ved ulike styrkeforhold mellom partene er det dessuten viktig å påse på at partene skal få komme med hver sin side av saken, slik at saken skal være så godt opplyst som mulig.

¹³⁵ LF-2017-85146-1 (s. 4 i trykt oppgave).

¹³⁶ I LB-2003-20389-1, hvor klienten tok opp deler av samtalen uten å varsle advokaten, kom lagmannsretten også til at opptaket ikke var utilbørlig, og at det kunne benyttes som bevis.

5 Avsluttende bemerkninger

I oppgaven ble det foretatt en analyse av rettspraksis om bevisavskjæring etter tvl. § 22-7, med et mål om å forstå hvordan regelen håndheves av norske domstoler. Regelen gir adgangen til å tillate bevis som er nødvendige for å belyse saken, men påser samtidig at hensynet til øvrige interesser ikke settes til side dersom det ikke er nødvendig.

Gjennomgang av rettspraksis viser at i saker hvor det dreier seg om meget alvorlige handlinger, samt hvor beviset inneholder vesentlige opplysninger om de faktiske forholdene, tillater retten føring av utilbørlig ervervede bevis. Hensynet til den materielle sannhet veier tyngst i disse sakene. Jeg vil anta at en slik oppfatning vil være i tråd med den alminnelige rettsfølelsen.¹³⁷ Det vil kunne svekke tillitten til et effektivt rettssystem dersom bevis som kunne bidra til å avklare de situasjonene hvor behovet for en materielt riktig avgjørelse er tungtveiende, skulle blitt avskåret.¹³⁸

Retten prøver også å ivareta personvernens hensynet som blir stadig utfordret på grunn av de teknologiske endringene samfunnet gjennomgår. Utforming av paragrafen gir domstolene muligheten til å tilpasse rettsanvendelse til samfunnsforholdene. Med teknologiutviklingen kommer det stadig nye metoder for å fremskaffe bevis. Flere av dem faller under rettens utilbørlighetsstandard. Det synes som personvernet blir godt ivaretatt, særlig i saken som gjelder hemmelig videoovervåking av ansatte på arbeidsplassen. På en annen side kan man se at det som er personlig stadig forskyves i samsvar med den teknologiske utviklingen. Det som var «unaturlig» i samfunnet for 20 år siden, er mer «naturlig» nå. Dette gjelder for eksempel lydopptak. Justisdepartementet har tidligere vurdert behovet for å kriminalisere skjulte opptak av samtaler hvor man selv deltar.¹³⁹ Begrunnelsen har vært at slike opptak vil innebære et klanderverdig tillitsbrudd overfor den andre part. I dag har de fleste en lydopptaker i lommen. Det er ikke ulovlig å gjøre lydopptak av samtaler man selv er en del av, og det er ikke alltid utilbørlig å gjøre slike opptak selv om den andre parten ikke klar over det. Dette gjelder særlig situasjoner hvor det skjulte lydopptaket er tatt i en profesjonell sammenheng. Gjennomgangen av rettspraksis viser at slike hemmelige opptak ikke alltid får

¹³⁷ Den alminnelige rettsfølelsen springer i stor grad ut fra felles normer i samfunnet, det hva folk flest mener er riktig eller rimelig. Se Andenæs (2009) s. 116.

¹³⁸ Rt. 2009 s. 1526 er et illustrerende eksempel. Et hemmelig lydopptak av en fortrolig samtale mellom en prest og to innsatte hjalp i oppklaring av et drapsforsøk. Det ulovlige beviset ble dermed tillat ført.

¹³⁹ Ot.prp. nr. 55 (1997-98).

konsekvenser. Løsningen i avgjørelser fremstår som hensiktsmessig med tanke på at de aktuelle samtaler ikke berører følsomme og personlige forhold. Skjulte lydopptak i sakene er motivert av et ønske om å styrke partenes mulighet for kontradiksjon. Imidlertid kan en slik trend føre til uheldige konsekvenser i samfunnet. En økt bruk av skjulte opptak vil svekke tillitten mellom partene og bidra til mer dysfunksjonelt samarbeid. I tillegg kan den som tar opp samtaler ha mulighet til å styre og påvirke denne, samt provosere frem uttalelser fra motparten. I den forbindelse kan man spørre seg om adgangen til å føre skjulte lydopptak i retten bør innskrenkes. Min personlig mening er at den videre rettsutviklingen på området vil være tjent med en mer restriktiv holdning til føring av skylte lydopptak i retten. For vid adgang til å føre slike bevis vil medføre til at hemmelige lydopptak blir normalen. Denne utviklingen bør unngås.¹⁴⁰ Et samfunn preget av konstant frykt for at samtaler tas opp uten at motparten er klar over det, er ingen tjent med. Hvilket gjennomslag prevensjonshensynet bør få ved bevisforbud, må vurderes annerledes i dag enn før på grunn av de nye trekkene i samfunnet.¹⁴¹

¹⁴⁰ Datatilsynet opplever at antall klagesaker relatert til hemmelig lydopptak på jobben økt betraktelig de siste årene. Både arbeidsgivere, ansatte og tillitsvalgte tar kontakt med dem. Datatilsynet ber folk opplyse om at det tas lydopptak. De mener at det er spesielt viktig i jobbsammenheng, hvor man er avhengig av tillitsforhold mellom kolleger, ledelse og ansatte. Se <https://www.nrk.no/rogaland/advarer-mot-lydopptaker-trend-pa-jobben-1.14773235> (publisert 18.11.2019, sist sjekket 12.12.2019).

¹⁴¹ NOU 2016: 24 s. 273.

6 Kilderegister

Lovgivning:

Grunnloven, Kongeriket Norges Grunnlov, gitt i riksforsamlingen på Eidsvoll den 17. mai 1814

Menneskerettsloven, Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett

Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven), Lov 22. mai 1902

Lov om straff (straffeloven), Lov 20.mai 2005

Personopplysningsloven, Lov 14. april 2000 nr.31 om behandling av personopplysninger

Tvisteloven, Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister

Forarbeider:

Ot.prp. nr. 55 (1997-98) Om lov om endringer i rettergangslovene mm (kildevern og offentlighet i rettspleien)

NOU 2000: 23 Forsikringsselskapers innhenting, bruk og lagring av helseopplysninger

NOU 2001: 32 A Rett på sak – Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

NOU 2001: 32 B Rett på sak – Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister

NOU 2009: 1 NOU 2009: 1 Individ og integritet, personvern i det digitale samfunnet

NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov

Rettspraksis:

Norsk rettspraksis:

Høyesterett, Høyesteretts anke- og kjøremålsutvalg

Rt. 1952 s. 1217

Rt. 1991 s. 616
Rt. 1992 s. 698
Rt. 1997 s. 795
Rt. 1999 s. 1269
Rt. 2001 s. 1500
Rt. 2001 s. 1589
Rt. 2001 s. 668
Rt. 2001 s. 535
Rt. 2002 s. 1500
Rt. 2003 s. 1266
Rt. 2003 s. 549
Rt. 2003 s. 1814
Rt. 2004 s. 858
Rt. 2004 s. 878
Rt. 2004 s. 1366
HR-2004-00294-U
Rt. 2005 s. 518
Rt. 2006 s. 582
Rt. 2007 s. 920
Rt. 2009 s. 1526
HR-2011-1019-U
HR-2011-844-U
Rt. 2013 s. 143
Rt. 2013 s. 323
Rt. 2014 s. 916
HR-2019-2038-A

Lagmannsrettsavgjørelser

LB-1999-729
RG 2002 s. 162
RG 2003 s. 707
LB-2003-20389-1
LB-2003-1590
RG 2004 s. 347

RG 2011 s. 36
RG 2011 s. 321
LE-2013-70319-1
LB-2014-48321
LB-2014-35455
LH-2015-172667
LA-2015-79458
LB-2016-109383
LF-2017-85146-1
LE-2017-86188
LH-2017-103065
LB-2018-155792
LB-2018-10390
LE-2019-166470
LG-2019-72921

Avgjørelser fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD):

12. mai 2000 *Khan mot Storbritannia* (saksnummer 35394/97)

25. Juni 1997 *Halford mot Storbritannia* (saksnummer 20605/92)

2. september 2010 *Uzun mot Tyskland* (saksnummer 35623/05)

Litteratur:

Bøker:

Andenæs, Mads Henry, *Rettskildelære*, 2. utgave (Oslo 2009).

Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære*, 5. utgave ved Jan Helgesen (Oslo 2001).

Hov, Jo, *Rettergang I. Sivil- og straffeprosess*. 2. utgave (Oslo 2007).

Robberstad, Anne, *Sivilprosess*, 2. utgave (Bergen 2009).

Schei, Tore, Arnfinn Bårdsen, Dag Bugge Nordén, Christian H. P. Reusch og Toril M. Øie, *Tvisteloven: kommentarutgave*. 1. utgave (Oslo 2007).

Skoghøy, Jens Edvin A., *Tvisteløsning*, 2. utgave (Oslo 2014).

Strandbakken, Asbjørn, *Uskyldspresumsjonen. In dubio pro reo* (Bergen 2003).

Torgersen, Runar, *Ulovlig beviserverv og bevisforbud i straffesaker* (Oslo 2009).

Artikler:

Aall, Jørgen, «Høyesterett som prosessrettsskaper - særlig på området for utilbørlige bevis», I Lødrup mfl. (red.), *Retts teori og rettsliv. Festskrift til Carsten Smith*, Oslo 2002, s. 957-966.

Bjørnvik, Arve Martin og Selfors, Rolf Fridtjof, «Avskjæring av ulovlig ervervede bevis i tvistemål», *Jussens venner*, 2000, s. 19-40.

Robberstad, Anne, «Viljen til å skape lov og Grunnlov», *Lov og Rett*, 1-2016, s. 49-64.

Øyen, Ørnulf, «I hvilken utstrekning kan det i straffesaker og sivile saker fremlegges bevis som er skaffet på en ulovlig eller utilbørlig måte», *Lov og rett*, 7-2010, s. 423-438.

Nettbaserte kilder:

www.lovdata.no

<https://www.datatilsynet.no/rettigheter-og-plikter/hva-er-personvern/> (sist sjekket 28.10.2019)

<https://www.nrk.no/rogaland/advarer-mot-lydopptaker-trend-pa-jobben-1.14773235> (sist sjekket 12.12.2019)

